

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
2015 -YL-036

EKONOMİK ENTEGRASYON VE BÜYÜME:
Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülke Grupları Açısından Çekim
Modeli Analizi

HAZIRLAYAN
Selay NOYAN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN

AYDIN – 2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı öğrencisi Selay NOYAN tarafından hazırlanan Ekonomik Entegrasyon ve Büyüme: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülke Grupları Açısından Çekim Modeli Analizi başlıklı tez, 25/06/2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :	Kurumu	:	İmzası:
Prof. Dr. Metin KARADAĞ	EGE ÜNİ.	:
Doç. Dr. Abdullah ÖZDEMİR	ADÜ	:
Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN	ADÜ	:

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans Tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Selay NOYAN

ÖZET

EKONOMİK ENTEGRASYON VE BÜYÜME: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülke Grupları Açısından Çekim Modeli Analizi

Selay NOYAN

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aziz Bostan
2015, 83 sayfa

Bu çalışmada, ekonomik entegrasyonların büyüme ve dış ticaret üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda, ekonomik entegrasyon kavramı açıklanmış, ekonomik entegrasyonların oluşma sebepleri ve etkilerinin neler olduğu ve aşamalarından bahsedilmiş, bölgesel ekonomik entegrasyon örnekleri verilmiştir. Entegrasyonların üye ülkeler arası ticaret analizleri yapılmış, küreselleşmenin ve entegrasyonların büyümeye ve dış ticarete etkilerinden bahsedilmiş ülkeler arası analizlere yer verilmiş, büyümenin desteklenmesi için yürütülen araç ve politikalardan bahsedilmiştir. Türkiye'nin son dönemlerde dış ticaret ve büyüme açısından bölgesel çalışmalara neden ağırlık verdiği konusuna değinilmiş; Türkiye'nin bölgesel ekonomik entegrasyon çalışmaları ve 9 Orta Doğu ülkesi arasındaki dış ticaret analizleri yapılmış ve Türkiye'nin bölgesel entegrasyondan elde ettiği kazançlara yer verilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, Türkiye ve seçilmiş bazı gelişmiş ülkeler ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ticaret En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analiz için "Çekim Teorisi"nden yararlanılmıştır. Çalışmada tahmin için kullanılan değişkenlerin Türkiye'nin dış ticaretindeki ve GSYH büyüklüğü üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Ekonomik Büyüme, Ekonomik Entegrasyon, Dış Ticaret, Yerçekimi Teorisi, En Küçük Kareler Yöntemi.

ABSTRACT

ECONOMIC INTEGRATION AND ECONOMIC GROWTH: GRAVITY ANALYSIS REGARDING TURKEY AND SOME SELECTED COUNTRIES

Selay NOYAN

Master's Thesis, Department Of Economics

Thesis Advisor: Assist. Assoc. Prof. Dr. Aziz Bostan

The main aim of this study is to the effects of economic integrations on economic growth and foreign trade. In this direction, the concept of economic integrations is explained and the reasons for how economic integrations have emerged are given. Also, the stages in economic integration and its effects are explained. Moreover, we give some examples of regional economic integrations. Trade analysis of integrations between member countries is made and the effects of globalization and integrations on the growth and foreign trade are mentioned. In addition, the tools used and the policies followed to support economic growth are explained. We also give the reasons why Turkey has given importance to regional policies with respect to foreign trade and growth in recent years. Turkey's regional integration efforts and the analysis of foreign trade between selected 9 countries are explained. Turkey's trade gains from economic integration are mentioned.

We analyse the trade between Turkey and some selected developed countries and Middle- Eastern countries by using OLS Estimation Method. Gravity Theory is used for the aim of the study. The effects of variables used for estimation on Turkish foreign trade and on Turkey's economic growth are analysed.

KEYWORDS: Economic Growth, Economic Integration, Foreign Trade, Gravity Theory, OLS Estimation.

ÖNSÖZ

Ekonomik entegrasyonlar, büyüme ve dış ticareti etkilemiş, bu doğrultuda bu etkiler ve Türkiye'nin son dönemlerde dış ticaret ve büyüme açısından neden bölgesel çalışmalara ağırlık verdiği konusu açıklanma gereği hissedilmiştir.

Bu çalışmada rehberliği ile bana desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Aziz Bostan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca attığım her adımda her daim yanımda olan aileme de çok teşekkür ederim.

Selay NOYAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
TABLolar	xxi
GİRİŞ.....	1
1. EKONOMİK ENTEGRASYONLAR.....	3
1.1. Ekonomik Entegrasyonların Oluşturan Sebepler	4
1.2. Ekonomik Entegrasyonların Etkileri.....	5
1.2.1. Statik Etkiler.....	5
1.2.2. Dinamik Etkiler	7
1.3. Ekonomik Entegrasyonların Aşamaları.....	10
1.4. Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri	11
1.4.1. Avrupa Birliği (AB)	11
1.4.2. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği ASEAN).....	11
1.4.3. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)	12
1.4.4. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA).....	12
1.4.5. And Ülkeleri Paktı (ANDEAN)	13
1.4.6. Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR).....	13
1.5. Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Entegrasyonlar	13
1.5.1. Dünyada Ekonomik Entegrasyon Eğilimleri.....	13
1.5.2. Türkiye’de Ekonomik Entegrasyon Eğilimleri	14

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EKONOMİK ENTEGRASYONLAR BÜYÜME VE DIŞ TİCARET.....	17
2.1. Küreselleşmenin Tanımı	17
2.2. Küreselleşmenin Kısa Tarihçesi.....	17
2.3. Küreselleşmeye Temel Yaklaşımlar.....	18
2.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler	18
2.3.2. Gelenekçiler	19
2.3.3. Dönüşümcüler	19
2.4. Küreselleşmenin Büyümeye Etkileri.....	21
2.5. Türkiye’de Küreselleşme ve Dış Ticaret Etkisi	22
2.6. Entegrasyonların Büyümeye Etkileri	26
2.7. Entegrasyonların Dış Ticarete Etkileri.....	28
2.8. Büyümenin Desteklenmesi İçin Yürütülen Araç Ve Politikalar	34
2.8.1. Büyüme ve İstihdam.....	34
2.8.2. Enflasyon ve Büyüme	37
2.8.3. Sürdürülebilir Cari Açık ve Büyüme.....	38
3. TÜRKİYE’NİN SEÇİLMİŞ ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE EKONOMİK İŞBİRLİĞİ.....	40
3.1. Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün,İsrail, Yemen, Sudan, İran ve S.Arabistan Ekonomilerinin Makroekonomik Yapısı	42
3.2. Seçilmiş Orta Doğu Ülkeleriyle Dış Ticaret (Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, Yemen, Sudan, İran, İsrail ve Suudi Arabistan Ekonomilerinin Yapısı).....	45
3.2.1. Türkiye Dış Ticaretinin Yapısı.....	46
3.2.2. Lübnan Dış Ticaretinin Yapısı	47
3.2.3. Türkiye-Lübnan Dış Ticaretinin Yapısı	48
3.2.4. Suriye Dış Ticaretinin Yapısı	49
3.2.5. Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Yapısı	50
3.2.6. Ürdün Dış Ticaretinin Yapısı	51

3.2.7. Türkiye-Ürdün Dış Ticaretinin Yapısı	51
3.2.8. İsrail Dış Ticaretinin Yapısı	52
3.2.9. Yemen Dış Ticaretinin Yapısı.....	53
3.2.10. Sudan Dış Ticaretinin Yapısı	54
3.2.11. İran'ın Dış Ticaretinin Yapısı	56
3.2.12. Suudi Arabistan'ın Dış Ticaretinin Yapısı	57
3.3. Türkiye'nin Bölgesel İşbirliği Kazançları	58
3.4. Son Dönemlerde Yaşanan Eksen Kayması ve Arap Baharı etkisi Tartışmaları	60
4. YERÇEKİMİ TEORİSİ VE TÜRKİYE'NİN SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKE ve ÜLKE GRUPLARIYLA DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ	63
4.1. Yerçekimi Teorisi ve Geçmiş Uygulamalar	63
4.2. Metodoloji ve Data.....	65
4.3. Tahmin	67
4.3.1. Tahmin Sonuçları	67
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	77
ÖZGEÇMİŞ	83

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANDEAN	And Ülkeleri Paktı
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASEAN	Güney Doğu Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
D-8	Developing Eight (Gelişmekte Olan 8 Ülke)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	Birleşmiş Milletler Dördüncü En Az Gelişmiş Ülkeler
EC	Avrupa Komisyonu
ECU	Avrupa Para Birimi
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EKİT	Ekonomik İşbirliği Teşkları
GATT	Gümrük Tarifeleri Ve Genel Ticaret Anlaşması
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDR	İnsani Kalkınma Raporu
İİT	İslam İşbirliği Teşkları
ILO	Uluslar arası Çalışma Örgütü
KEİ	Karadeniz İşbirliği Teşkları
MERCOSUR	Güney Afrika Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi

UN	Birleşmiş Milletler
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YDDİK	Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Mal ve Hizmet İhracatı ve İthalatı.....	24
Şekil 2.2. Ana Ürün Grubuna Göre Dünya Mal Ticaret Hacmi (1950-2011).....	29
Şekil 3.1. Türkiye’de Dış Ticaretin GSYH Büyümesine Katkısı (2000-2011).....	46

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Dünya'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları	4
Tablo 1.2. Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İhracatı (1990-2011)	15
Tablo 1.3. Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İthalatı (1990-2011)	16
Tablo 2.1. Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması.....	20
Tablo 2.2. Türkiye Ekonomisi için Seçilmiş Yıllarda Dış Ticaret/Milli Gelir Oranı (%).....	25
Tablo 2.3. Dünya Mal İhracatında Bölgelerarası Ticaret (%).....	28
Tablo 2.4.AB (içi) 27 ve Dünya Genelinde 2006-2011 Dönemi Mal Ticaret Analizi	29
Tablo 2.5. NAFTA Ülkelerinin 2007-2011 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon \$).....	30
Tablo 2.6. MERCOSUR Ülkelerinin 2007-2011 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon &).....	31
Tablo 2.7. ANDEAN Ülkelerinin 2007-2011 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon \$).....	32
Tablo 2.8. ASEAN Ülkelerinin 2007-2011 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon \$).....	33
Tablo 2.9. Fert Başına GSYH	35
Tablo 2.10. İstihdam Oranları	36
Tablo 3.1. Ülkelerin GSYİH'ları (Cari Fiyatlarla, Milyon \$)	43
Tablo 3.2. GSYİH Büyüme Hızları.....	43
Tablo 3.3. Kişi Başına Düşen GSYİH (\$, Cari Fiyatlarla).....	44
Tablo 3.4. Türkiye'nin Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012).....	46
Tablo 3.5. Türkiye Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	47
Tablo 3.6. Lübnan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)	47
Tablo 3.7. Lübnan'ın Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012)	48
Tablo 3.8. Türkiye-Lübnan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)	48

Tablo 3.9. Suriye'nin Dış ticarete Başlıca Ortakları (2012).....	49
Tablo 3.10. Suriye Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012)	49
Tablo 3.11. Türkiye-Suriye Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar).....	50
Tablo 3.12.Ürdün'ün Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)	51
Tablo 3.13. Ürdün Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	51
Tablo 3.14. Türkiye-Ürdün Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)	52
Tablo 3.15. İsrail'in Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)	52
Tablo 3.16. İsrail'in Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	53
Tablo 3.17. Türkiye-İsrail Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)	53
Tablo 3.18. Yemen'in Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)	53
Tablo 3.19. Yemen Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012)	54
Tablo 3.20.Türkiye-Yemen Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar).....	54
Tablo 3.21. Sudan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012).....	54
Tablo 3.22. Sudan Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	55
Tablo 3.23. Türkiye-Sudan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar).....	55
Tablo 3.24. İran'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)	56
Tablo 3.25. İran'ın Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	56
Tablo 3.26. Türkiye-İran Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)	56
Tablo 3.27. Suudi Arabistan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012).....	57
Tablo 3.28. Suudi Arabistan'ın Dış Ticaretinde Sektörel Dağılımı (2012).....	57
Tablo 3.29. Türkiye-Suudi Arabistan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar).....	58
Tablo 4.1. 2003 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları.....	67
Tablo 4.2. 2005 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları.....	69
Tablo 4.3. 2010 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları.....	70
Tablo 4.4. LNGDP Bağımlı değişken Üzerine Küreselleşme ve Ticaret Etkisi.....	71

GİRİŞ

Tarihi süreç içerisinde insanların yaşamlarında bir takım değişiklikler meydana gelmiş bu değişimler ekonomik ve toplumsal hayatı da etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda aynı nitelikte ve küreselleşmiş bir dünya, kültür ortaya çıkmıştır.

Ülkeler ekonomik menfaatlerini koruyabilmek amacıyla kendi aralarında da bazı ekonomik anlaşmalar yapmış ve bunun sonucunda bölgesel bir ekonomik entegrasyon sürecine girmiştir. Bu sebeple, küreselleşme ve bölgesel ekonomik entegrasyonlar aynı zamanda oluşmuş fakat farklı bir gelişim sürecini sürecinin oluşturmaktadır.

Uluslararası ekonomik bütünleşme girişimleri, 21. yüzyılda özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Hiçbir ülkenin kendini soyutlayıp tek başına yaşamasının mümkün görünmediği bu süreçte, ülkeler ikili ve çok taraflı işbirliği arayışları içerisinde bulunmakla, bir uluslar arası ekonomik bütünleşme ya da bölgesel nitelikli bir ekonomik işbirliği içerisinde yer almaktadırlar.

Bu tezin temel amacı, ekonomik entegrasyonların büyüme ve dış ticaret üzerindeki etkilerini araştırmak olup bu çalışma kapsamında küreselleşmenin büyümeyi ve dış ticareti arttıran etkileri, ekonomik entegrasyonların büyümeye ve dış ticarete etkileri, büyümenin desteklenmesi için gerekli araç ve politikalar üzerinde durularak, küreselleşme, entegrasyon ve bu iki kavramın ekonomik büyüme ve dış ticaret üzerine etkilerini araştırmaktır.

Çalışmanın hipotezi, “entegrasyonlar ekonomik büyüme ve dış ticareti geliştirmiştir” olup, bu hipotezin doğruluğu Türkiye ve bazı Ortadoğu ülkelerinin makroekonomik göstergeleri karşılaştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin bölgesel ekonomik entegrasyon çalışmaları sonucunda Türkiye ne gibi kazançlar elde etmiştir? Sorularına cevap aranmıştır. Bu kapsamda çalışma: “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar Kavramı”, “Küreselleşme sürecinde Ekonomik Entegrasyonlar Büyüme ve Dış Ticaret”, ve “Türkiye'nin Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Çalışmaları”, ve Yerçekimi

Teorisi ve Türkiye'nin Seçilmiş Bazı Ülke ve Ülke Gruplarıyla Dış Ticaretinin Analizi olarak dört bölümden meydana gelmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı ve ekonomik entegrasyonlar açıklanmış, ikinci bölümde Küreselleşme sürecinde ekonomik entegrasyonlar, büyüme ve dış ticarete yer verilmiş, üçüncü bölümde Türkiye'nin bölgesel ekonomik entegrasyon çalışmalarına (seçilmiş Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik entegrasyonu) ve Türkiye'nin bölgesel entegrasyondan elde ettiği kazançlara yer verilmiş, dördüncü bölümde ise çalışmada kullanılacak olan Çekim Teorisi'nden bahsedilerek geçmişteki çekim teorisi çalışmalarından örnekler verilmiştir. Daha sonra çekim teorisi Türkiye dış ticaretine uygulanarak sonuçlar analiz edilmiş edilmiştir.

Son olarak ise, sonuç ve değerlendirme kısmında, çalışmaya ait veri ve bilgilerle Küreselleşme sürecinde ekonomik entegrasyonların büyüme ve dış ticaret üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

1. EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

Şanlı'ya göre (2004: 163) ekonomik entegrasyon, "B. Balassa'ya göre, en basitinden en ileri aşamasına kadar bunlar; ticareti engelleyici unsurların ortadan kaldırılması, yani ticaretin entegrasyonu; ülkelerarası faktör hareketlerine serbestlik kazandırılması faktör entegrasyonu, ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkileri güçlendirecek şekilde uyumlu hale getirilmesi politika entegrasyonu ve son olarak da bunların birleştirilmesi sonucu tam entegrasyondur".

Entegrasyon akımı 2. Dünya savaşından sonra ortaya çıkmış ve 1960'lı yıllarda gelişmeye başlamış ve asıl gelişimini 1980 yılında yapmıştır. Ülkeler her geçen gün güçleşen rekabet koşullarında birlikte mücadele etmek istemişlerdir bunun sonucunda da bölgesel ekonomik entegrasyonlar son dönemlerde hızlı bir gelişme göstermiştir.

Uluslar arası ekonomik birleşme şekilleri dört başlık altında toplanabilir. Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik (ve parasal) birlik. Serbest Ticaret Bölgesi, en sığ entegrasyonu, siyasal birlik ise, en derin halini oluşturmaktadır. Serbest Ticaret Bölgesi ülkeler arasındaki mal hareketliliği önündeki kota ve tarife gibi engelleri kaldırır.

Yanar'a göre (2014:7) *Teoride ekonomik entegrasyonun başarı koşulları genel olarak şu şekilde sıralanabilir:*

- 1- *Ekonomik alanın büyük olması ve çok sayıda ülkeden oluşmasıdır.*
- 2- *Birlik öncesi uygulanan tarifeler ne kadar yüksekse, entegrasyon durumunda ticaret yaratma etkisi o kadar yüksek olur.*
- 3- *Ülkelerin arz ve talep esnekliklerinin yüksek olması, yüksek düzeyde ticaret yaratma etkisinin ortaya çıkmasını sağlar.*
- 4- *Ülkelerin coğrafi olarak birbirine yakın olması, taşıma maliyetlerini azaltarak dış ticareti arttırıcı etkide bulunur.*
- 5- *Ülkelerin birbirlerinin ürünlerine yönelik talebin şiddetinin yüksek olması, entegrasyonu hızlandırır.*

Tablo1.1’de dünya genelinde gerçekleştirilen bölgesel ticaret anlaşmalarının hangi entegrasyon aşamasına karşılık geldiği görülmektedir. Dünya genelindeki 302 bölgesel ticaret anlaşmasının; 176 tanesi serbest ticaret anlaşması, 84 tanesi ekonomik entegrasyon anlaşması, 17 tanesi gümrük birliği anlaşması ve 14 tanesi de tercihli ticaret anlaşması kapsamındadır.

Tablo 1.1. Dünya’daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (2010)

	Bölgesel Ticaret Anlaşması Sayısı
Gümrük Birliği	17
Ekonomik Entegrasyon Anlaşmaları	84
Serbest Ticaret Anlaşmaları	176
Tercihli Ticaret Anlaşmaları	14
Toplam	302

Kaynak: WTO, RTA Database

1.1. Ekonomik Entegrasyonları Oluşturan Sebepler

Ekonomik entegrasyonların oluşma sebeplerini üç başlık altında toplayabiliriz:

a- Ülkelerin ekonomik açıdan üretim kapasitelerinin artmasıyla verimlilikleri de artacak bunun sonucunda da toplumsal refah düzeyi de artacaktır.

b-Ülkelerin dış bloklara karşı politik olarak daha güçlü olmak istemeleri.

c- Bir arada yaşayan komşu ülkelerin güçlerini birleştirerek çıkar çatışmalarını önlemek (Şanlı, 2004).

Genişleyen piyasa sonucunda firmalar, ileri üretim teknikleri kullanarak araştırma-geliştirme faaliyetlerini arttırdılar. Araştırma-geliştirme faaliyetlerinden kaynaklanan üretim gücündeki artışı etkileyen faktörlerden en önemlisi, ortaya çıkan ekonominin teknolojik kapasitesindeki gelişmedir.

Ekonomik bütünleşmelerin ortak Pazar ve daha ileri aşamalarında, üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı söz konusudur. Ulusal

ekonomiden entegrasyona geçilmesiyle, entegrasyon sahası içinde üretim faktörlerinin coğrafi olarak dağılımı da değişmeye uğrayacaktır. Entegrasyon kurulduktan sonra, entegrasyon sahası içinde üretim güçlerinin coğrafi olarak alacakları durum konusunda iki ayrı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; üretim faktörlerinin entegrasyonda toplanma etkisidir. İkinci görüş ise, üretim faktörlerinin entegrasyonda yayılma etkisidir. Ekonomik bütünleşmelerde toplanma etkisi olduğu kadar, yayılma etkisi de mümkündür. Bütünleşme sonucu ülkeler, mobil üretim faktörlerinden yararlanma yoluna gideceklerdir.

Doğrudan doğruya ekonomik bütünleşmenin gerçekleşme nedeni olmamakla birlikte, ülkelerin ekonomik bütünleşmesine ortam hazırlayan başlıca faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; ekonomik gelişme düzeylerinin yakın olması, coğrafi yakınlık, siyasi ve askeri konularda yakınlık, tarihi, dini ve kültürel bağların bulunması ve uluslar arası anlaşmalardan doğan zorunluluklardır.

1.2. Ekonomik Entegrasyonların Etkileri

Ekonomik entegrasyonlarının ülkelerin ekonomilerinde yaratmış olduğu etkileri; statik ve dinamik etkileri şeklinde sayabiliriz.

1.2.1. Statik Etkiler

Gümrük birliği sonrası teknolojilerin ve ekonomik yapıların sabit kaldığı varsayıldığında, kaynakların tekrar dağılması nedeniyle oluşmuş etkiye statik etkiler denilmektedir (guray, 2014).

Gümrük birliği sorununu açıklamaya çalışan ilk iktisatçı Viner'dır. Viner iki etkiden bahsetmiş, bu etkiler; ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkidir.

Ticaret yaratıcı etki; Entegrasyon dahilinde olan ülkelerin, ortaklık dahilindeki başka ülkelere daha ucuz şekilde ithalat yapmasıdır.

Ticaret saptırıcı etki; Entegrasyon dahilinde olmayan ülkelere daha ucuz maliyet ile ithalat yapılması varken, birliğe üye olan ülkeden daha pahalı maliyetle ithalat yapılması sonucu oluşan etkidir (tuicakademi.org, 2014).

“Viner gümrük birliklerinin ticaret saptırma ve ticaret yaratma etkileri üzerinde durarak; birliğin ticaret yaratıcı etkisinin ticaret saptırıcı etkisinden büyük olması halinde refahın artacağını, küçük olması halinde ise refahın azalacağını savunmuştur” (blogcu.com, 2014).

Ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkinin hangilerinin büyük yada küçük olması durumu gümrük birliğini oluşturan ülkelerin ekonomik yapısının tamamlayıcı veya rakip ekonomi olma açısından değişmektedir. Őayet ekonomileri tamamlayıcı ekonomiyse oluşacak GB dünya ticaretinin pahalı olmayan kaynaktan pahalı kaynağa doğru saptırarak, ekonomiler rakip mallar üretiyorsa pahalı kaynağın yerini ucuz kaynak alacaktır (blogcu.com, 2014).

Meade Viner’i eleştirmiş Viner’in yapmış olduğu analizin ticaretin doğmasına sebep olan kazançların, ticaretin sapmasının sebep olduğu ekonomik kayıplardan nasıl daha fazla olabileceğini açıklamaz demiştir. Ticaretin ne kadar sapacağı ya da ne kadar bir ticaretin doğacağı bilinemeyeceği için tam bir belirleyici sayılmamaktadır.

“Meade tamamlayıcı ve rakip ekonomi kavramlarına Viner’den farklı olarak, üretilen malların benzeşmesi ya da farklılığı ekseninde değil, maliyet yapılarının benzerliği ya da farklılığı noktasından bakar. Meade gümrük birliği teorisinde bir adım ileri giderek, Viner’in üretim yönlü analizine tüketimi de dahil etmiştir” (blogcu.com, 2014).

Yıldırım ve Dura’ya göre (2007: 143), “son yıllarda refah artışı tanımlayan etkili bir formül olarak”, “doğal ticari ortak” “hipotezi ileri sürülmüştür. Bu hipoteze göre son zamanlarda ortaya çıkan ekonomik entegrasyonlar, birbirlerine sınırı olan ülkeler arasında gerçekleştirilmiştir”.

Tüketim Etkisi

“Gümrük Birliği sonucu gümrükler indirilince nispi olarak daha ucuza gelen yabancı mallar daha fazla talep edilmektedir. Gümrük Birliği sonucu birlik içinde pahalıya üreten ye ülkenin ve OGT sonucu ürünleri pahalı hale gelen birlik dışı ülkelerin üretimi azalmaktadır” (iibf.erciyes.edu, 2014).

Üretimde meydana gelen deđiőiklikten dolayı birliğin içindeki fiyatlar herhangi bir ülkenin fiyatı altında kaldığında satın alma gücünde artış olacak

dolayısıyla birliğin içinde ithalatta artmış olacaktır. Bu artış Gümrük Birliği'nin tüketim etkisidir (Gökdemir ve Karaman, 2008).

Ticaret Hadlerine Etkisi

Gümrük Birliği'nin oluşumu ve genişlemesi ticaret hacmini ve yönünü etkilemektedir. Ticaret hadleri, birliğe üye ülkeler arasındaki iş bölümünün doğuracağı refah yükselişinden her üye ülkenin alacağı payı belirler. Bir bütün olarak birliğin, tek tek birlik üyesi ülkelerin ve birlik dışında kalan ülkelerin ticaret hadlerindeki değişimler, bu ülke grupları arasında gelirin yeniden dağılımına yol açacak refah üzerinde, önemli etkiler doğuracaktır. Gümrük Birliği'nin üye ülkelerin ve tüm dünyanın refahını nasıl etkileyeceği üretim ve tüketimdeki etkinlik değişimleri yanında, ticaret hadlerindeki değişimlere de yakından bağlıdır. Gümrük Birliği'nin ticaret hadleri üzerindeki etkilerini dört başlık halinde sıralayabiliriz.

- Birlik İçinde Verimliliğin Artması

- Birliğin Pazarlık Gücünde Meydana Gelen Değişimler

- Birliğin Ekonomik Büyüklüğü

- Birliğin Kurulmasıyla Ticaretin Birlik Dışı Ülkelerden Birlik İçine Kayması (baskent.edu, 2014).

1.2.2. Dinamik Etkiler

Gümrük Birliği sonucunda görülen etkiler sadece statik etkilerle sınırlanmamıştır. Ekonomik birleşme hareketleri üye ülkelerde ekonomik yapıları, üretimleri ve kaynaklarının verimlilikleri açısından önemli değişimler meydana getirir. Bu değişimler, zamanla oluşmuş olan, milli gelir, kalkınma hızı ve ekonomik refah kavramlarını kapsayan dinamik etkiler olarak adlandırılır. Bu etkilerin, Gümrük Birliği'nin kaynak arzında, üretim organizasyonunda, teknoloji konularında olduğu görülmektedir. Birliğin kurulmasıyla ülke ekonomileri dinamizm kazanır bunun sonucunda da daha güçlü etkilerin meydana geldiği görülür. Böylece üçüncü ülkelerde, birliklerde ve dünya ekonomisinde refah

seviyesini arttırır. Bu etkilere Gümrük birliği' nin dinamik etkileri diyebiliriz (guray, 2014).

“GB'nin meydana getirdiği dinamik etkileri kısaca, rekabet etkisi, ölçek ekonomileri etkisi, dışsal ekonomiler etkisi, teknolojik ilerleme etkisi ve yatırımları özendirme ve sermaye etkisi olarak inceleyebiliriz” (Temiz, 2009: 125).

Akkoyunlu-wigley'e göre (2005: 104-106) bölgesel ekonomik entegrasyonun etkileri;

-Kaynak dağılımında etkinliği arttırır,

-Sermayenin tam akışkan olması durumunda yatırım sapmasına yol açarak yabancı sermaye artışına yol açar.

-Bölgesel ekonomik entegrasyon sonucu ara mallarında ticaretin serbestleşmesi, ara mallar çeşitliliğini arttırarak nihai malın üretiminin artmasına neden olmaktadır. Üye ülkeler arasında ara mallar ticaretinin artmasına sebep olarak, nihai malda üretim sürecinde uzmanlaşmaya ve verimlilik artışına neden olur.

-Üretim buluşları modelinde dış ticaretin serbestleştirilmesi veya bölgesel ekonomik entegrasyon, firmaların Ar-Ge yatırımlarından elde edilen getirinin artmasına neden olarak teknolojik gelişme ve ekonomik büyümeyi hızlandırır.

-Ekonomik entegrasyon piyasa büyüklüğünü arttırarak ölçek ekonomilerinden yararlanılmasını sağlar.

-Ekonomik entegrasyon teknik bilginin uluslararası yayılma hızını arttırarak teknik bilgi stoklarını arttırır.

-Ekonomik entegrasyon rekabeti arttırır. a) Rekabetin artması yurt içi firmaları disipline ederek buluş yapma hızlarını arttırır. Büyümeyi olumlu etkiler. b) Buluşları gerçekleştiren firmalar arasında rekabetin artması, buluşları olumsuz yönde etkileyen tekerci yapının ortadan kalkmasını sağlayarak teknolojik gelişmeyi hızlandırır. Ama dış ticaretin

serbestleşmesi bazı firmaların piyasadan çekilmesine, kalanların ise daha büyük ölçekte üretim yapmasına neden olabilir. Bu, yoğunlaşma oranının artmasıdır.

-Ölçeğe göre artan getir ve eksik rekabet koşulları altında, entegrasyonun ileri aşamalarında küçük ülkede endüstriyel üretim ve gelir cinsinden kazanç artar.

-Firmaların belli bir bölgede yoğunlaşması firmalar açısından maliyet avantajına yol açarak büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratabilir (Akkoyunlu-wigley,2005: 104-106).

Gümrük Birliği'nin Türkiye büyüme hızının üzerinde ne gibi etkileri vardır bunu araştırmış çalışmalar yapılmıştır. Bu etkilerin olumlu olduğunu ancak yeterli düzeyde olmayıp zaman içerisinde artış göstereceğini belirtmişlerdir. Bu açıdan Entegrasyonların Büyüme Üzerinde Etkilerini;

- Ekonomik entegrasyonlar rekabetin artmasına neden olur, rekabet artışı da yurt içindeki firmaları tetikler. Bu durum büyüme üzerinde olumlu etki eder.
- Ar-Ge yatırımlarından elde edilen getirileri arttırarak büyümeyi olumlu etkiler.
- Kaynak dağılımında etkinliğin artmasını sağlar

Gerçek hayatta sıkça karşımıza çıkan entegrasyon tipleri serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleridir. Gümrük Birliği'nin ülke kalkınmasına yapacağı katkılar;

1. Öncelikle, gümrük birlikleri ticaretin artmasını sağladığından, ticaretten sağlanan kazancı da arttıracaktır.

2. Etkin olarak faaliyette bulunmayan endüstrileri daha etkin çalışmaya zorlayacaktır (rekabeti artırarak).

3. Dışsal tarifeler hem bölge içinde yeni endüstrilerin oluşumunu sağlayacak, hem de yabancı sermaye bölge içine akacaktır. Çünkü bölge içinde yatırım, yabancı sermaye için daha avantajlıdır. Bunun ortaya koyduğu sonuç

bölge içinde tarife fabrikalarının (Yüksek tarifeler nedeniyle yabancı sermayenin ülkeye mal satmak yerine malı ülke içinde üretmeyi tercih etmesi sonucu kurduğu fabrikalar) oluşmasıdır.

4. Bölgenin ticaret hadlerini iyileştirme yoluyla da entegrasyon kalkınmayı hızlandırabilir. Çünkü ticaret hadlerinin iyileşmesi dışarıdan kaynak transferidir.

5. Her ülkenin ayrı olarak başaramadığı optimal kaynak dağılımı ve tam istihdamın birlikte sağlanmasıdır (ds.anadolu.edu, 2014).

1.3. Ekonomik Entegrasyonların Aşamaları

Ekonomik entegrasyon yapılan düzenlemeler ile farklı biçimler alabilmektedir. Bu bakımdan Ekonomik Entegrasyonun aşamaları:

1. Serbest Ticaret Bölgesi; Üye ülkeler kendi aralarında üretmiş oldukları mal ve hizmetlere ait ticaretin serbestleşmesini sağlayacak ortak pazar yaratmayı amaçlamışlardır. Üçüncü ülkelere müşterek bir ticari davranış geliştirilmeyen farklı gümrük vergisinin uygulandığı bölgedir.

2. Gümrük Birliği; Üçüncü ülkelere karşı; ortak Ticaret Politikası ve ortak Gümrük Tarifesi uygulanan Malların, Sermayenin serbest dolaştığı Ortak bütçesi olan bir entegrasyon türüdür.

3. Ortak Pazar / Tek Pazar; entegrasyon kapsamındaki ülkelerin arasında üretim faktörlerinin serbest sirkülasyonu söz konusudur. Bu sirkülasyonun gerçekleşmesi belirli ekonomik, mali politikalar alanında uyumlaştırılma yapılmasına bağlıdır.

4. Ekonomik ve Parasal Birlik; birliğe üye ülkelerin ekonomi politikalarında uyum gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu açıdan ortak ticaret politikası, ortak para politikası ve ortak para birimi uygulanması gerekmektedir. Parasal birliğin gerçekleştirilmesi için birliğin içerisinde sermayenin hareketliliğinin serbest bırakılması, mali piyasalarda bütünlük oluşturulması gibi noktaların sağlanması gerekmektedir (ekodialog.com, 2014).

1.4. Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri

Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlara verilebilecek en önemli örnek; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'dir. Bu topluluk 1991 Maastricht Anlaşmasıyla birliğe dönüşmüştür. Bir başka önemli Bölgesel Ekonomik Entegrasyon hareketi Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)'dır. Japonya ve çevresindeki Güney Doğu Asya ülkelerinin oluşturduğu Ekonomik Entegrasyon hareketi üçüncü ekonomik gruptur (Şanlı, 2004).

1.4.1. Avrupa Birliği (AB)

“Batı Avrupa’da ilk Avrupa topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu adı altında altı Avrupa ülkesi (Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) tarafından 18 Nisan 1951 Paris Antlaşması ile kurulmuş ve 25 Eylül 1952 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 70).

1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuş, ortaya çıkan bu kuruluşlar aynı altı kurucu üye ülke arasında oluşturulmuştur. Bunlar; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg. Bu üç kuruluşla birlikte, bugünkü Avrupa birliğinin öncüsü durumunda olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşturulmuştur (hitit.edu, 2015).

Avrupa Topluluğunun üyelerinin oranı 1 Ocak 1973’de İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın da katılımıyla 9’a yükselmiş, 1995 tarihinde ise Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla on beşe yükselmiştir. 2007 yılında üye ülke sayısı Bulgaristan ve Romanya’nın katılımıyla yirmi yediye yükselmiştir.

Günümüzde 27 üye ülkesi bulunan Avrupa Birliği’nin temel hedefi; topluluğa üye olan ülkeler arasında tam bir ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirebilmektir.

1.4.2. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

08.08.1967 tarihinde Bangkok Deklarasyonu ile Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland arasında kurulmuştur. ASEAN 1975 yılına kadar

önemli bir gelişme göstermemiştir. Ancak bölge ülkelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesine yardımcı olabilmek için 1976 yılında Bali'de Güney Doğu Dostluk ve İşbirliği Antlaşması gerçekleştirilmiştir (guray, 2014) .

1.4.3. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)

“2 Ocak 1988 tarihinde, ABD ve Kanada arasında ticari engellerin kaldırılması amacıyla imzalanan ABD-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması, Meksika'nın da katılımıyla yeni bir serbest ticaret anlaşmasına dönüşerek, ülke parlamentolarından onay aldıktan sonra, 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir”(Hepaktan ve Çınar, 2011: 70).

1.4.4. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)

İngiltere ekonomik bütünleşme hareketini serbest ticaret bölgesi şeklinde oluşturulmasını amaçlamıştır ancak bu görüşü Kurucu Altılar tarafından reddedilmiştir. Bu reddedilme sonrasında A.E.T dışında kalan İngiltere, Norveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İsveç, İsviçre ve ortak üye statüsündeki Finlandiya ile birlikte EFTA'yı oluşturmuştur. Bu anlaşma 3 Mayıs 1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Finlandiya oluşuma 1961 yılında ortak üye statüsü ile 1986 yılında da tam üye olarak katılmıştır. 1972 yılında Danimarka ve İngiltere, 1985 yılında ise Portekiz, Avrupa Topluluğu'na katılmak üzere EFTA'dan ayrılmışlardır. Ayrıca 1970 yılında İzlanda, 1991 yılında Liechtenstein birliğe katılmışlardır. Günümüzde serbest ticaret bölgesi aşamasında olan EFTA'ya üye ülkeler; İsviçre, Norveç, İzlanda, Liechtenstein'dır (baskent.edu, 2014).

EFTA'nın hedefleri arasında: Ticarete serbestleşmenin sağlanması; üye ülkelerde hayat standartlarının artması, tam istihdamı sağlamak; üretimin gelişmesini sağlama yer almaktadır.

1.4.5. And Ülkeleri Paktı (ANDEAN)

“Bölgesel Gümrük Birliği anlaşmasıdır. 26 Mayıs 1969 tarihinde Bolivya, Ekvator, Şili ve Kolombiya'nın aralarında Cartagena Anlaşması'nı imzalamaları ile kurulmuştur. And Ülkeleri Paktı adını da alan bu kuruluş, üye ülkelerarası ticaret serbestisini ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamalarını öngörmektedir” (Hepaktan ve Çınar, 2011).

1.4.6. Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR)

Latin Amerika ülkeleri aralarında bölgesel ekonomik entegrasyon kurmayı amaçlamış bu bağlamda 1957 yılına Amerikan Devletleri Ekonomik Konferansı düzenlenerek Montevideo Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru arasında serbest ticaret bölgesi (LAFTA) kurulmuştur. Fakat LAFTA başarılı olamamış 1980 yılında LAIA LAFTA'nın yerini almıştır. LAIA sisteminde Brezilya ve Arjantin 1986 yılında bir protokol imzalamışlardır. 1991'de Paraguay ve Uruguay katılmış, katılımı birlikt 4 devletin arasında Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) örgütü oluşturulmuştur(Hepaktan ve Çınar, 2011).

1.5. Dünya’da ve Türkiye’de Ekonomik Entegrasyon Eğilimleri

İncekara ve Savrul’a göre (2011: 11) “ekonomi biliminin en önemli savlarından biridir ticaretin serbestleştirilmesi, ve Adam Smith’den bu yana da serbest ticaretin ülkelerin refahını arttıracakğı ileri sürülmüştür”.

1.5.1. Dünyada Ekonomik Entegrasyon Eğilimleri

“Dünyadaki ekonomik anlamındaki ilk entegrasyon hareketleri 1834 yılında Alman devletleri arasında düzenlenen Zollverein gümrük birliği ile başlamış takip eden dönemde ABD ve Avrupa’da küçük çaplı benzer oluşumlar görülmüştür. Ekonomik entegrasyon hareketlerini hızlandıran gelişme ise II. Dünya savaşından sonra, 1948 yılında GATT’ın kabulü ve WTO’ya dönüşerek kurumsallaşmasıdır”(İncekara ve Savrul, 2011: 12).

Kutuplardan başlıcası AB’dir. AB Batı Avrupa’dan başlayıp bütün Avrupa’yı kapsar. İkinci kutup APEC, üçüncü kutup olarak NAFTA’yı söyleyebiliriz. Bu entegrasyonlar da ortak özellikler gelişmiş ülkeler tarafından

kurulmuş olmaları ve liderliğini de gelişmiş ülkelerin yaptığı entegrasyonlar olmalarıdır.

1.5.2. Türkiye’de Ekonomik Entegrasyon Eğilimleri

Türkiye 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, 1930’lu yıllarda Avrupa’da savaş çıkacağına dair haberlerin gelmesi gibi sebeplerden dolayı dışa açılmamıştır. Türkiye II. Dünya Savaşını dışa açılmak için bir fırsat olarak görmüş, 1980’li yıllarda dışa açılma faaliyetlerini hızlandırmıştır. 1980 yılının sonunda Sovyetler Birliği dağılmış bu dağılmayla Avrasya bölgesinde yeni ülkeler kurulmuştur. Türkiye son zamanlarda önemi giderek artan küreselleşme faaliyetleri sebebiyle doğudaki komşularla münasebetlerini arttırmış, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT) ve Developing Eight (D-8) entegrasyonlarının kurulmasına öncülük etmiştir (İncekara ve Savrul, 2011).

KEİ, EKİT ve D-8 Türkiye’nin ekonomik yapısına gelecek yıllarda önemli ticari getiriler kazandıracaktır. Bu getirilerin AB’nin getirileri karşısındaki durumu da dikkate alınmalıdır.

Tablo 1.2: Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İhracatı, 1990-2013

Ticaret Ortağı	KEİ	EKİT	D-8	AB	DiĞER
Yıl	%	%	%	%	%
1990	1,8	8,4	5,7	54,9	29,2
1991	2,5	7,9	5,6	54,7	29,3
1992	6,8	9,2	4,9	55,3	23,8
1993	6,9	9,3	4,0	49,7	30,1
1994	9,0	7,2	3,7	49,2	30,9
1995	11,2	7,8	3,5	53,6	23,9
1996	12,5	9,1	3,9	51,3	23,2
1997	14,4	8,8	3,3	48,2	25,3
1998	12,0	7,5	3,1	51,8	25,6
1999	8,2	5,7	3,3	55,0	27,8
2000	8,5	5,4	2,9	53,3	29,9
2001	9,1	5,4	3,1	53,0	29,4
2002	9,6	5,1	2,7	53,8	28,8
2003	10,3	5,7	2,8	55,0	26,2
2004	10,4	6,1	2,5	54,9	26,1
2005	11,4	6,5	2,9	53,1	26,1
2006	13,5	6,9	2,6	52,9	24,1
2007	15,6	7,8	2,8	53,0	20,8
2008	15,8	8,1	3,3	44,7	28,1
2009	12,1	9,3	5,5	42,6	30,5
2010	12,7	6,7	5,7	46,3	51,9
2011	26,7	30	5,7	46,2	51,9
2012	18,7	16,5	6,8	59,3	60,1
2013	20,3	11,8	6,9	63,0	60,1

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı. Dış Ticaret İstatistikleri, 2013.

“Türkiye’nin KEİ’ye yönelik ihracat payının KEİ’nin kuruluşuyla beraber hızlı bir şekilde arttığı ve yaklaşık olarak %15 seviyesinde dengelendiği görülmektedir. 1999-2002 yılları arası ve 2009 yıllarında bu payda meydana gelen azalma ekonomik krizlere bağlı geçici azalmalardır” (İncekara ve Savrul, 2011: 16-17).

Bu tarihler içinde EKİT’e dair ihracat kriz dönemlerinde azalma göstermiş ancak bu azalışa rağmen genelde %8-9 olarak belirlenmiş, D-8’e dair ihracat %5 dolayında belirlenmiştir. 1990 yılı başlarında AB Türkiye ihracatının büyük bir çoğunluğunun yöneldiği bölge olmuştur. AB’nin Türkiye’nin toplam ihracatı içindeki oranı 2003-2009 döneminde ortalama %25 azalmış ve AB ihracat payı %42 oranında gerileme görülmüştür (İncekara ve Savrul, 2011: 17).

Tablo 1.3. Ticaret Ortaklarına Göre Türkiye İthalatı, 1990-2013

Ticaret Ortağı	KEİ	EKİT	D-8	AB	DİĞER
Yıl	%	%	%	%	%
1990	1.6	2.6	3.4	47.3	48.0
1991	2.0	0.8	1.9	47.3	48.0
1992	7.6	2.2	2.9	47.1	40.2
1993	9.4	3.3	3.9	47.3	36.1
1994	9.3	4.0	4.7	47.0	35.0
1995	11.2	3.2	4.2	47.3	34.1
1996	8.9	2.7	3.7	52.7	32.0
1997	9.2	2.3	3.2	50.8	34.5
1998	9.4	2.1	3.0	51.9	33.6
1999	10.5	2.8	3.0	52.0	31.7
2000	12.3	2.8	3.1	48.7	33.1
2001	13.4	3.0	4.2	44.8	34.6
2002	12.8	3.0	3.8	46.2	34.2
2003	13.4	3.9	4.8	46.7	31.2
2004	15.7	3.3	4.1	45.4	31.5
2005	17.5	4.4	5.1	41.8	31.2
2006	19.4	5.8	6.4	39.6	28.8
2007	20.5	5.9	6.6	37.2	29.8
2008	22.6	6.5	6.7	34.0	30.2
2009	20.1	5.0	5.5	36.8	32.6
2010	18.1	7.1	7.2	38.9	60.6
2011	20.7	6.0	6.8	37.8	61.7
2012	41.5	16.4	9.8	87.6	65.7
2013	41.2	14.8	9.8	92.4	65.8

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı. Dış Ticaret İstatistikleri, 2013.

“Türkiye ithalat değerlerinin entegrasyon payları ihracat değerleriyle örtüşmektedir. Türkiye’nin KEİ üyesi ülkelere yönelik ithalatı kuruluşundan bu yana hızlı bir artış göstererek Küresel Finansal Krizin Etkili olduğu 2008 yılında %22’yi aşmıştır. EKİT ve D-8’in ithalat payları %5-6 seviyelerinde seyretmiş ve görece olarak daha ılımlı bir gelişme göstermiştir” (İncekara ve Savrul, 2011: 18). AB Türkiye ithalatında 2000’li yıllar sonrasında krizden dolayı sürekli düşüş yaşamıştır.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ENTEGRASYONLAR, BÜYÜME VE DIŞ TİCARET

2.1. Küreselleşmenin Tanımı

Bayar (2008:26)'a göre "Küreselleşme, esasen yeni bir olgu değildir. Küreselleşmenin tarihi farklı coğrafyalarda yaşayan insan toplulukları arasındaki ilişkilerin tesis edildiği zamana kadar uzanmaktadır. Küreselleşmenin üç evreden geçerek günümüzdeki halini aldığı söylenebilir. 19. yüzyılın sonlarından 1914'lere kadar olan dönem, 1914'lerden 1945-50'lere kadar olan dönem ve 1945-50 sonrası dönem".

2.2. Küreselleşmenin Kısa Tarihçesi

Aktel (2001:195-196)' göre "küreselleşme kavramı ve sürecinin kesin olarak ne zaman başladığı hangi evrelerden geçtiği tam olarak bilinmemekle birlikte, küreselleşme insanların buldukları yerlerden başka yerlere göç ve ticaret kervanlarının oluşturulması, binek hayvanların evcilleştirilmesi, büyük pazarların kurulması, ipek yolu ve deniz yollarının kullanılarak yeni bölgelerin keşfedilmesi kadar eskiye dayanan bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir".

4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisi küreselleşmenin bugünkü anlamını almasını sağlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte ekonomik, kültürel, teknolojik vb. alanlarda değişimler yaşanmıştır. 2000 yılı sonrası dünya ekonomisinde önemli gelişmeler görülmüştür. Bu gelişmelerden bazıları, hammaddeye ve pazara yakınlık, teknolojideki gelişmeler gibi geleneksel olguların yerini dünyanın başka bir yerinde üretilen ürünün dünyanın başka bir yerinde satılmasıdır (Arslan, Mete ve Bal, 2007).

Küreselleşmenin meydana getirdiği gelişmeler finansal piyasalarda önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalarda görülen olumsuzlar başka ülkelere sıçramakta bunun sonucun da küresel düzeyde krizlerle karşı karşıya kalınmaktadır (Doğan ve Tunali, 2011).

2.3. Küreselleşmeye Temel Yaklaşımlar

Son yıllarda büyük önem taşıyan gündemde de ön sıralarda yer alan küreselleşme olgusuna farklı farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bazı kesimlerde gelir dağılımındaki bozulma, işsizlik oranının artması önemli bir tehdit olarak görülürken, bazı kesimlere göre de çoğulcu demokrasinin ve refahın yeryüzüne yayılma süreci olarak görülmektedir. Küreselleşmeye karşı oluşan bu farklı yaklaşımlar üç ana bölümde toplanabilir. Bunlar:

2.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Yaklaşım “Radikaller olarak da adlandırılabilen bu gruba göre ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmektedir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır. Çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir” (isgucdergi.org, 2015).

Radikaller piyasaların devletlerden daha büyük olduğunu söylemişlerdir. Bunun sebebi olarak yerel/bölgesel otoritelerin, diğer kurumlar ile birliklerin gün geçtikçe artması ve yaygınlaşmasıdır. Ayrıca Radikallere göre dünya toplumu yeni toplumsal örgütlenme şekilleri belirlemeye ve ulus devletlerinde yerini almaya başlamıştır (Bozkurt, 2000).

Yaşanan bu süreçte hem kaybedenler hem de kazananlar vardır. Hükümetlerin küreselleşmeyle ortaya çıkan sosyal sonuçların idaresini sağlamaları söz konusudur. Küreselleşme, kazananlarla kaybedenler arasındaki karşıt görüşleri, küresel ekonomik düzen de birbirlerine bağlayabilmektedir (isguc.org, 2014).

Esen’e göre (1997: 26), “bu gruptakiler küreselleşme sonucunda bütün dünyada ekonomik refahın artacağını, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki farkın azalacağını ve yaşam standartlarının dünya ölçeğinde yükseleceğini savunmaktadır. Yaşanan bu süreçten de gelişmekte olan ülkelerin daha fazla yararlanacağını, böylece iki ülke grubu arasındaki farkın giderek daralacağını iddia etmektedir”.

2.3.2. Gelenekçiler

Bayar'a göre (2010: 31) yaklaşım, "gelenekçilerin küreselleşme konusundaki ideolojik alt yapısını uluslar arası ilişkiler teorisinin gerçekçi ekolü oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, gerçekçiler uluslar arası ilişkilerin anarşik bir yapısı olduğuna inanmakta ve bu yapı içerisinde yürütülen uluslar arası politikayı salt ulus-devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesinden ibaret görmektedirler. Sonuç itibariyle gelenekçiler, diğer tüm ulus-devlet dışı aktörlere biçtikleri role benzer bir biçimde, küreselleşmenin ulus-devletler tarafından kendi güç ve çıkarlarının ilerletilmesi ve derinleştirilmesi için bir araç olarak kullanıldığını düşünmektedirler".

Ayrıca gelenekçiler küreselleşme dinamiklerinin benimsedikleri korumacı ve ekonomik alanda içe kapanık özelliklerini değiştirmediklerini savunmaktadırlar.

2.3.3. Dönüşümcüler

Bu yaklaşım "dönüşümcüler diye nitelendirilen bu üçüncü grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Dönüşümcüler, ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul eder fakat hem aşırı küreselleşmecilerin" "egemen ulus devletin sonunun geldiği" "iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların" "hiçbir şey değişmedi" "tezini ret ederler" (du.edu, 2014).

Tablo 2.1. Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması

	RADİKALLER	KUŞKUCULAR	DÖNÜŞÜMCÜLER
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo- yönetişim	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağlılık
Hakim Özellikler	Küresel kapitalizm, Küresel yönetim, Küresel sivil toplum	Dünya 1980’lerde olduğundan daha az karşılıklı bağlılık	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor, yeniden yapılanıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabaklaşma Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güney’in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim Motif	MC Donald’s vb.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki Eylemlerin ve Bölgeler arası İlişkilerin yeniden Düzenlenmesi
Tarihsel Yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık:küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletinin sonu	Uluslararasılaşma Devletin kabulü ve Destegine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve Dünya siyasetini Dönüştürüyor

Kaynak: Çelik, 2012:64

Bozkurt’a göre (2000: 24) yaklaşım, “dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettiği halde, tabloda görüldüğü şekilde, hem radikallerin hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların” “hiç bir şey değişmedi” “tezini reddetmektedirler. Evrenselci aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen küreselleşme süreci, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırmaktadır”.

2.4. Küreselleşmenin Büyümeye Etkileri

Finansal küreselleşme yeni ortaya çıkmış bir olgu değildir ancak daha önceleri şu andaki kadar büyük ve etkili değildi. Sermaye hareketliliğinde yüzyıllar öncesinde artışlar yaşanmış fakat az sayıda ülke ve sektörlerde sınırlı kalmıştır. 1990'lı yıllarda dünya ekonomisinin bütünleşmesinde artış yaşanmıştır. Bunun sebebi Bretton Woods sisteminin yıkılmasıdır. Bu yıkılmayla sermaye hareketliliği artmıştır; gelişme sürecindeki ülkelerinde bu sürece kayıtsız kalmayarak büyük ölçüde katılması olmuştur. Küreselleşmenin etkilerine baktığımızda toplumu tekelci bir eğilimin içine sokan olumsuz sonuçlar yaratmasına rağmen insan hakları ve demokrasi kavramlarının doğru algılanması ve güçlenmesi küreselleşme kavramının yarattığı olumsuzlukları dengeleyebilecek gelişmeleri de ortaya çıkarmaktadır.

Yürekli'ye göre (2004: 34) “bize yeni ütopyaların kapılarını açabilecek nitelikteki bu gelişmeler arasında ilk olarak şunları sıralayabiliriz”:

- *Bilgi teknolojisinin özellikle internetin, geniş kitleleri hızla eğitip nitelikli insan konumuna getirme olanağının sağlanmış olması,*
- *Bilginin sermayeden daha önemli hale gelmesi ve bilgi sahibi insanın, sermaye sahibine muhtaç olmaksızın sıvrılma ve zenginleşme olanağına kavuşmuş olması,*
- *Bilgi teknolojilerini kullanabilen insanın her alanda istediği bilgiye erişerek kendisine mal ve hizmet sunan firmalar karşısında yeni bir güce kavuşması ve bu olgunun firmaları tamamen müşteri odaklı davranmaya zorlaması,*
- *Tarım gibi geleneksel yöntemlerle üretimin sürdürüldüğü alanlarda bile bilgi teknolojilerinden yararlanarak rasyonel üretime ve pazarlamaya yönelmenin mümkün hale gelmesi,*
- *Bilgi teknolojisi ve genetik bilim gibi alanlardaki atılımların tıpta yeni gelişmelere yol açması, daha uzun ve daha sağlıklı yaşama yolunun açılması,*

- *Küreselleşmenin sınır ötesi bilgi ve kültür paylaşımını sağlaması ve bu paylaşım sonucunda yeni ürünler, yeni sanat ve edebiyat yapıtları doğması olasılığının büyük ölçüde artması (Yürekli, 2004: 34).*

Tüm bu gelişmeler insanların cahillik, yoksulluk, açlık yaşanmayan aksine insan hakları, demokrasi, tüketici hakları gibi kavramların var olduğu bir dünyada yaşamasını sağlar.

Küreselleşmenin büyümeyi azaltan etkilerine baktığımızda; finansal entegrasyonların özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyümesini olumsuz yönde etkilemesi gün geçtikçe artmaktadır.

E.Sever, vd.'e göre (2010: 50) “öte yandan dünya piyasalarına entegre olmuş ekonomiler bulaşma etkisine de maruz kalabilmektedirler. Krizlerin bir ülkeden diğer ülkeye yayılması reel, finansal veya sermaye piyasası eksikliğinden dolayı ortaya çıkmakta ve yayılma süreci sürü psikolojisi veya panikler şeklinde olmaktadır. Küreselleşmenin büyümeyi azaltan etkileri olarak; krizlere neden olması, ekonomik büyümede istikrarsızlık, borçlanmayı artırması ve rant ekonomisine neden olması, asimetrik bilgi sorunu olarak sayılabilir”.

2.5. Türkiye’de Küreselleşme ve Dış Ticaret Etkisi

Türkiye’de küreselleşme dönemi 1980-1983 transformasyonu ile başlar ve 1989-1990’da da tamamlanır. Dönüşüm süreci içinde ülkenin ekonomik yapısında ithalat politikaları serbestleştirilir, sanayi teşviklerle ihracata yönlendirilir. 1970-1980 yılları arasında uygulanan ekonomideki toplam para arzının artırılması ve döviz politikalarının büyümeyi ve cari açığa neden olarak cari açığı tetikleyecek sermaye girişi ve dış borçlanmaya neden olur. 1990 yılından sonra ise ulusal ekonomideki büyüme tamamen dış sermayenin eline kalmıştır. 1980-1990 yılları arası ithalattaki korumalar kaldırılmış dünya ekonomileri sayesinde mal ve finans piyasalarıyla birleşmeye gidilmiştir (Yeldan, 2008).

Yeldan’a göre (2008: 24) “bunun sonrasındaki dönemlerde ise dışa açılım öncelikleri reel üretim sektöründe değil, finans ve kambiyo hizmetlerinde kapsayacak politika değişiklikleriyle biçimlenir”.

“Türkiye’nin coğrafi konumu günümüz koşullarına küresel rekabet için potansiyel bir avantaj yaratmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise, Türkiye’de ekonomiyi yönlendiren birimlerin yenilikçi ve dinamik olmasına, değişen rekabet koşullarına hızla uyum sağlamalarına bağlıdır. Türkiye’de ekonomik politikaların belirlenmesinde, global krizdeki gelişmeler devamlı olarak göz önüne alınmalıdır” (Arslan. İ, vd., 2007: 225).

Küreselleşme sürecinin ekonomik kalkınma ve büyümeye katkısı katma değerlerin artma hızı ve kesimlerin GSYH içerisindeki hisseleri açısından incelenmiştir.

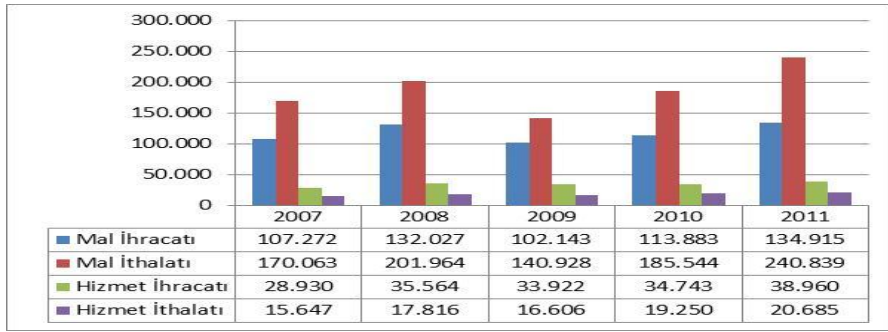
“2011’in birinci çeyreğinde GSYH yüzde 11.6 oranında artarken, ekonomik aktivitedeki canlılığın ikinci çeyrekte devam etmesiyle yılın ilk yarısında yüzde 10.2 oranında büyüme gözlenmiştir. Yılın ilk yarısında büyüme, sanayi ve hizmetler sektörlerinde sırasıyla yüzde 10.4 ve yüzde 10.6 oranındaki katma değer artışlarından kaynaklanmıştır. Bu dönemde, tarım sektörü katma değerinde de yüzde 6.8 oranında önemli bir artış kaydedilmiştir. 2011 yılının üçüncü çeyreğine ilişkin bazı öncü göstergeler ekonomik aktivitedeki hızlı canlanmanın yılın ilk yarısında yavaşladığına işaret etmektedir. Ancak 2011 yılının ilk yarısında sanayi üretim endeksi ortalaması yüzde 10,8 oranında artarken, Temmuz-Ağustos döneminde sanayi üretim endeksleri ortalamasının bir önceki yılın aynı dönemine göre artış hızı yüzde 5,4 olarak gerçekleşmiştir” (resmigazete.gov, 2015).

Küresel ekonomik krizden sonra iki yıl boyunca yaşanan güçlü toparlanmayla birlikte ortaya çıkan cari açığa karşı alınan önlemler alınmış bu önlemler sonucunda 2012 yılında ekonomik aktivitede belirgin bir yavaşlamanın ortaya çıktığı görülmüştür. Böylece, Türkiye ekonomisi 2012 yılında reel olarak yüzde 2,2 oranında büyümüştür. Bu büyümenin gerçekleşmesinde özellikle sanayi sektörünün büyümesindeki yavaşlama etkili olmuştur. Bu dönemde sanayi sektörünün katma değeri yüzde 1,9 ve hizmetler sektörünün katma değeri yüzde 2,4 oranında artış göstermiştir. Sanayi sektöründeki yavaşlamada, imalat sanayinin katma değerindeki yüzde 1,8 oranındaki artış belirleyici olurken, hizmetler sektöründe görülen yavaşlamada ise; toptan ve perakende ticaret, inşaat, ulaştırma ve mali aracılık hizmetleri sektörlerinin katma değerlerindeki sırasıyla yüzde 0, yüzde 0,6, yüzde 3,1 ve yüzde 3,2 oranındaki artışlar etkili olmuştur. Ekonomik aktivitenin tedrici olarak canlanmaya başlamasıyla 2013

yılıının birinci çeyreğinde GSYH yüzde 2,9 oranında artarken, canlanmanın ikinci çeyrekte de devam etmesiyle yılın ilk yarısında yüzde 3,7 oranında büyüme kaydedilmiştir (resmigazete.gov, 2015).

Ekonomik gelişmenin toplumun beklentilerini karşılayamaması, gelirin adil bir biçimde artmaması siyasal istikrarsızlıklara yol açmıştır. Ayrıca Türkiye'nin kriz yaşamasının bir sebebi olarak ürettiğinden fazla tüketmesi söylenebilir.

“Türkiye'nin aşması gereken sorun üretimdir. Gelişmekte olan ülkelerde devletin piyasa ekonomisinin tam olarak kurulup işletilmesinden makro istikrarın sağlanmasına, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinden toplumsal refahın arttırılmasına kadar pek çok alanda temel ve yönlendirici nitelikte önemli görevler üstlenmelidir” (Arslan. İ, Mete. M, ve Bal. V, 2007: 226).

Kaynak:TÜİK

Şekil 2.1. Mal ve Hizmet İhracatı ve İthalatı (2007-2011)

Türkiye, 2011 itibariyle, dünyada, Mal ihracatında %0,74, mal ithalatında %1,31, Hizmet ihracatında %0,92, hizmet ithalatında %0,52 paya sahiptir. (DTÖ, TÜİK, TCMB).

Tablo 2.2. Türkiye ekonomisi için seçilmiş yıllarda Dış Ticaret /Milli Gelir Oranı (1990-2014) (%)

	Dış ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	GSMH (Milyar Dolar)	Dış Ticaret Hacmi/Milli Gelir Oranı (%)
1990	35.26	108.63	25.23
1991	34.64	153.57	22.55
1992	37.58	160.21	22.21
1993	44.77	181.81	24.62
1994	41.37	130.91	31.60
1995	57.34	171.88	33.36
1996	66.85	184.58	36.21
1997	74.81	194.10	38.54
1998	72.19	205.83	35.07
1999	67.25	187.35	35.89
2000	82.27	201.50	40.83
2002	87.61	180.3	48.59
2005	190.25	483.9	39.31
2008	333.99	742.1	45.00
2009	243.07	616.7	39.41
2010	299.42	731.6	40.92
2011	375.74	772.29	48.65
2012	822.38	1.406	64.50
2013	911.70	1.545	60.30
2014	-	1.703	65.10

Kaynak: TCMB

Tablo 2.2’de Türkiye ekonomisinin 1980 yılından sonra dış ticaret sayesinde gittikçe artış göstermiş bir entegrasyon süreci içinde olduğu görülmektedir.1989’da ise dış ticaretin milli gelire oranı yüzde 25, 1991’de yüzde 22 olurken 2002 - 2011 yıllarında yüzde 48 düzeyine gelmiştir.

“Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ihracata dönük /dışa açık büyüme ekonomi politikalarının temel ögesi yapılmıştır. Böylece ekonomik yapı içe dönük, gümrük vergileriyle korunan bir tüketim sanayiden, dışa dönük üretim mallarına ağırlık veren uluslararası pazarlarda rekabeti esas alan bir şekle dönüşmüştür. Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’nin 1996 yılı başında yürürlüğe girmesi, küresel gelişmeler, 2001 Krizi ve sonrasında uygulanan yapısal reform programları, ülkemizde başta dış

ticaret olmak üzere pek çok alanda temel bir dönüşüme yol açmıştır. 1980 yılında 10,820 milyar dolar olan dış ticaret hacmi, 2011 yılında 375,747 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret hacminin GSMH'ya oranı ise 1980 yılında % 16,29 iken, 2011 yılında % 48,65 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılında, cari dolar fiyatlarıyla 2,910 milyar dolar olan toplam ihracat, 2002 sonrası dönemde ivme kazanarak 2012 yılında 153,4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu olumlu gelişmenin yanında ithalatın da hızla artması ile 1980 yılında 7,909 milyar dolar olan ithalat 2011 yılında 240,841 milyar dolar olmuştur” (akademikbakis.org, 2015).

2.6. Entegrasyonların Büyüme Etkileri

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 1980 yılında dışa açılma sürecini başlatmışlar bu bağlamda Avrupa Akdeniz ülkeleri ile ortaklıklarını hızlandırmışlardır. Ayrıca Avrupa Birliği Akdeniz ülkelerinin birçoğu ile serbest ticaret anlaşması yapmışlardır. Türkiye ilk başlarda bu uygulamalara “gönülsüz” yaklaşmış fakat 2000 yılı sonrasında birçok ülke ile serbest ticaret anlaşması yaparak ülkeler arasındaki ticaretin artmasını sağlamıştır (sde.org, 2014).

Bölgesel birleşmeye taraf olan ülkeler birbirlerine yapmış oldukları ihracatta koymuş oldukları engelleri azalttıklarında ihracat artacak ve böylece bölge içi ticareti geliştirecektir. Ayrıca uzun dönemde de üye ülkelerin rekabet gücünde pazarların genişlemesiyle artış olacaktır. Sarı'ya göre (2005: 120) “ekonomik birleşme sonucu bir sanayi dalında ortaya çıkan yapısal değişikliklerle birlikte ölçek ekonomileri belirir. Pazarın genişlemesi, teknolojik genişlemeyi hızlandırır, ileri üretim tekniklerine ulaşır ve diğer ülkelere göre bir üstünlük sağlar”.

Ayrıca bölge ülkeleri arasında vizesiz dolaşım uygulaması özellikle sınır bölgelerindeki ekonomik hayat üzerinde olumlu artışlar sağlamıştır.

Bölgesel entegrasyon ülkelerinin demokratikleşmesi, yeniliklerin gerçekleştirilmesi, yapısal ve kurumsal eksikliklerin tamamlanması açısından önemli bir vasıta olabilir. Ayrıca entegrasyon bölgede barış ve düzeni sağlayan temel araçlardandır.

Ayrıca Gülçin Güreşçi Pehlivan'ın Ekonomik Entegrasyonlar “Büyüme Etkisi” çalışmasında ekonomik entegrasyonların büyüme pozitif veya negatif etkilerinin var olduğunu iddia eden bazı çalışmaları aşağıdaki gibidir (kişi.deu.edu, 2012).

- *Baldwin ve Seghezza (1996), Avrupa entegrasyonunun büyüme üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. Yabancı ve yerli ticaret engellerinin yatırımları azaltma etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. .*
- *Fölster ve Henrekson (2001), hükümet büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu ve bunun, Avrupa Birliği üyeliğinin büyüme üzerinde pozitif etkisi olacağı yönünde bir açıklamayı mümkün kılacağı sonucuna ulaşmışlardır.*
- *Bhagwati ve Srinivasan (2001), Gelişmekte olan ülkelerde dış ticarete açıklık ve yatırım akımları, daha hızlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktadır.*
- *Badinger (2001), çalışmasında savaş sonrasında AB ekonomik entegrasyonun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ve bu bağlamda entegrasyon olmasaydı, her on yılda ortalama büyüme, 1950-2000 döneminde yüzde 0.4 puan daha az olacaktı.*
- *Cuaresma vd. (2002), AB üyeliğinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve asimetrik etkisi olduğunu bulmuşlardır.*
- *Nguyen ve Ezaki (2005), bölgesel ekonomik entegrasyonun Vietnam ekonomisini pozitif olarak etkilediğini bulmuşlardır. Tarifelerin ortadan kalkması, Vietnam malları için daha büyük bir Pazar yaratmıştır. Ama büyük ölçüde tarife gelirlerinin azalması nedeniyle reel GSYİH'da düşüşe neden olmuştur.*
- *Borota ve Kutan (2008), Fiziki sermaye birikiminin kişi başına GSYİH büyümesi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. AB entegrasyonunun sermaye birikimi parametresi yoluyla yapılan analizde durgun durum pozisyonu üzerinde önemli bir etkisi olmadığı, yani AB entegrasyonunun büyüme üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (kişi.deu.edu, 2012).*

2.7. Entegrasyonların Dış Ticarete Etkileri

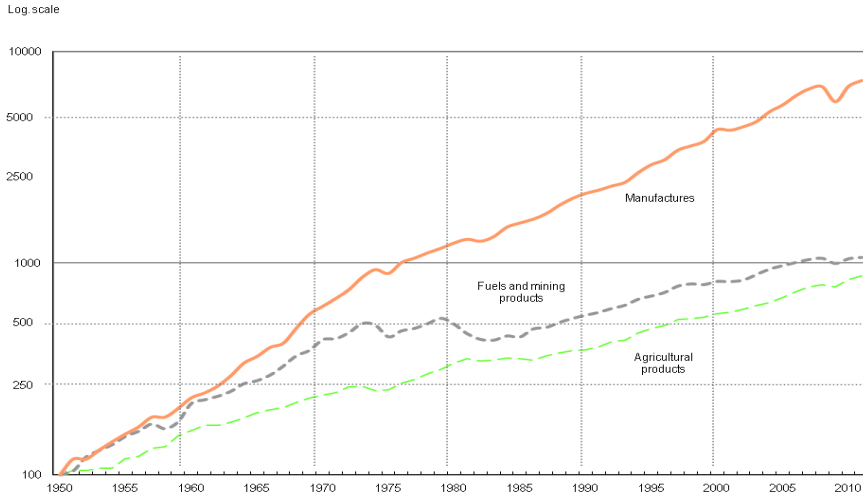
Entegrasyonların üye ülkeler arası ticaret analizlerine baktığımızda; Dünya ekonomisinde entegrasyon süreci bölgesel kapsamda artmıştır. Hepaktan ve Çınar'a göre (2011: 71) “dünya Ticaret Örgütünün 2009 yılında yayınlanan dünya ticaretinin gelişmesine dair raporunda da coğrafi bölgeler, yedi bölgede değerlendirilmektedir. Söz konusu coğrafi bölgeler; Kuzey Amerika, Güney ve Orta Amerika, Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu, Afrika, Orta Doğu ve Asya bölgeleridir”. Bu bölgelerin dünya mal ihracatı içerisindeki payları tablo-2.3’de görülmektedir.

Tablo 2.3. Dünya mal ihracatında Bölgelerarası Ticaret (2013) (%)

Coğrafi Bölgeler	Dünya Geneli	Kuzey Amerika	Güney ve Orta Amerika	Avrupa	DT	Afrika	Orta Doğu	Asya
Dünya Geneli	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kuzey Amerika	13,2	37,9	29,3	5,7	3,0	7,2	9,7	10,1
Güney ve Orta Amerika	3,8	5,7	27,4	1,8	1,9	3,3	2,2	3,0
Avrupa	41,2	18,1	17,1	70,9	47,1	41,5	30,1	13,3
BDT	3,7	1,2	1,2	4,7	27,9	1,8	2,8	2,0
Afrika	3,2	3,2	2,1	2,9	0,4	11,5	2,3	2,7
Orta Doğu	5,7	3,0	1,1	1,5	1,2	8,6	20,9	11,2
Asya	29,4	31,0	21,8	12,5	18,5	26,0	32,0	57,8

Kaynak:WTO, World Trade Developments

Tablo-2.3’e göre, dünya mal ihracatında Avrupa’nın bölgesel payı %41,2’dir. Asya bölgesi %29,4 ile ikinci sırada yer almaktadır. K.Amerika (%13,2), Orta Doğu (%5,7), Güney ve Orta Amerika (%3,8), BDT (%3,7) ve Afrika (%3,2) gelmektedir.

Kaynak: WTO, International Trade Statistics 2010

Şekil 2.2. Ana Ürün Grubuna Göre Dünya Mal Ticaret Hacmi 1950-2011

1950-2011 yılları arasında yıllık ortalama değişim oranlarına baktığımızda; Manufactures (imalat) 1950-1973 yılları arasında 9.8, 1973-1990 yılları arasında 5.5, 1990-2011 yılları arasında ise 3.0'dır. Mining products (yakıtlar ve maden) 1950-1973 yılları arasında 7.4, 1973-1990 yılları arasında 0.5, 1990-2011 yılları arasında ise 3.0'dır. Agricultural products (tarım ürünleri) 1950-1973 yılları arasında 4.3, 1973-1990 yılları arasında 2.4, 1990-2011 yılları arasında ise 3.9'tur.

Tablo 2.4. AB 27 ve Dünya Genelinde 2008-2013 Dönemi Mal Ticaret Analizi

	Ticaret Hacmi (Milyar \$)						Yıllık Yüzsdeşel Değişim (%)					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İHRACAT												
Dünya Geneli	5920.9	4587.6	5156.5	6038.6	5813.5	6076.5	11	-23	12	17	-5	5
Avrupa Birliği (27)	3993.1	3059.3	3367.3	3905.7	4022.6	3769.5	10	-23	10	16	-7	3
İTHALAT												
Dünya Geneli	6295.3	4732.7	5367.9	6255.6	5961.5	6004.0	12	-25	13	17	-6	1
Avrupa Birliği (27)	3993.1	3059.3	3367.3	3905.7	3650.7	3769.4	10	-23	10	16	-7	3

Kaynak: WTO, International Trade Statistics 2010

Tablo-2.4'da "Küresel ekonomilerdeki gelişmelere bağlı olarak en önemli nokta, 2008 krizi sonrasında ticaretteki yüzsdeşel daralmadır. 2009 yılında tüm

ekonomik bütünleşmelerde ticaret hacmi, bir önceki yıla göre %10'ları aşan bir azalma göstermektedir” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 74).

Tablo 2.5. NAFTA Ülkelerinin 2000-2013 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon\$).

Dünya Geneli	Toplam Mal İhracatı	Toplam Mal İthalatı
2000	1224.92	1683.55
2007	1840.7	2700.8
2008	2035.1	2906.8
2009	1602.3	2176.7
2010	1964.4	2681.8
2011	2282.4	3089.6
2012	2371.6	3190.2
2013	2418.1	3194.3
NAFTA		
2000	680.44	668.43
2007	950.0	914.4
2008	1012.0	964.5
2009	767.5	716.9
2010	956.3	899.49
2011	1102.1	1034.2
2012	61150.4	1077.7
2013	1188.6	1096.0
Diğer Bölgeler		
2000	544.48	1015.12
2007	890.7	1786.3
2008	2035.1	2906.8
2009	1602.3	2176.7
2010	1964.4	2681.8
2011	2282.4	3089.6
2012	1221.1	2113.2
2013	1229.4	2100.2

Kaynak: WTO, İnternational Trade statistics 2010

Tablo-2.5’de “NAFTA üyesi ülkelerin, NAFTA üyesi ülkeler arasındaki ve NAFTA üyesi olmayan ülkelerle ticareti görülmektedir. NAFTA üyesi ülkelerin gerek entegrasyon içi ticaret hacmi gerekse entegrasyon dışı ticaret hacmi hemen hemen aynı düzeydedir” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 75).

Tablo 2.6. MERCOSUR Ülkelerinin 2000-2013 Dönemi Mal Ticareti Analizi (Milyon\$).

Dünya Geneli	Toplam Mal İhracatı	Toplam Mal İthalatı
2000	84.59	89.87
2007	223.7	182.8
2008	278.3	257.8
2009	217.2	186.3
2010	281.31	266.7
2011	353.45	333.8
2012	378.81	324.62
2013	342.34	347.89
MERCOSUR		
2000	17.73	18.22
2007	32.4	33.4
2008	41.6	43.7
2009	32.7	32.0
2010	44.07	44.5
2011	53.79	53.4
2012	48.54	47.7
2013	51.53	49.2
Diğer Bölgeler		
2000	66.86	71.64
2007	191.4	149.4
2008	236.7	214.2
2009	184.5	154.3
2010	237.24	222.1
2011	299.67	280.4
2012	290.27	298.6
2013	290.78	276.8

Kaynak: WTO, International Trade statistics 2010

Tablo-2.6’de “MERCOSUR üyesi ülkelerin dünya ticaretinde, toplam mal ihracatı ile toplam mal ithalatı görülmektedir. MERCOSUR üyesi ülkelerin dünya ticaretinde, sadece 20’lik bir pay entegrasyon içi ticareti oluşturmaktadır. MERCOSUR üyesi ülkelerin dünya ticaretinde entegrasyon dışı ülkelerle ticareti %80’lere yakın ağırlıklı bir payı oluşturmaktadır” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 75).

Tablo 2.7. ANDEAN Ülkelerinin 2000-2013 Dönemi Mal Ticareti Analizi
(Milyon\$).

Dünya Geneli	Toplam Mal İhracatı	Toplam Mal İthalatı
2000	23.23	24.51
2007	76.7	70.7
2008	94.1	93.3
2009	78.4	74.1
2010	99.16	96.7
2011	133.8	124.6
2012	141.4	135.7
2013	137.4	139.6
ANDEAN		
2000	2.03	2.27
2007	5.9	7.2
2008	7.0	8.6
2009	5.9	6.9
2010	7.8	9.3
2011	9.2	11.0
2012	10.2	11.7
2013	9.8	11.3
Diğer Bölgeler		
2000	24.20	22.24
2007	70.7	63.5
2008	87.1	84.7
2009	72.5	67.2
2010	91.3	87.4
2011	124.6	113.5
2012	131.2	128.3
2013	123.3	123.3

Kaynak: WTO, International Trade statistics 2010

Tablo-2.7’de “ANDEAN üyesi ülkelerin dünya ticaretinde, entegrasyon içi ticaretinin payı %10 seviyesinin de altındadır. ANDEAN üyesi ülkeler, dünya ticaretinde yaklaşık %90’lık bir pay ile entegrasyon dışı ülkelerle ağırlıklı bir ticaret içerisindedir” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 75).

Tablo 2.8. ASEAN Ülkelerinin 2000-2013 Dönemi Mal Ticareti Analizi
(Milyon\$).

Dünya Geneli	Toplam Mal İhracatı	Toplam Mal İthalatı
2000	432.03	380.67
2007	865.4	775.5
2008	989.8	938.3
2009	813.5	725.3
2010	1052.1	953.8
2011	1242.2	1152.2
2012	1252.2	1222.4
2013	1273.3	1245.8
ASEAN		
2000	98.70	86.39
2007	1152.2	194.8
2008	252.3	228.8
2009	201.9	179.2
2010	266.2	230.8
2011	314.6	267.1
2012	325.0	278.6
2013	334.2	279.7
Diğer Bölgeler		
2000	333.33	294.29
2007	646.9	580.7
2008	737.5	709.5
2009	611.6	546.1
2010	785.8	722.2
2011	927.5	885.0
2012	927.4	943.7
2013	939.1	966.1

Kaynak: WTO, International Trade statistics 2010

Tablo 2.8’de “ASEAN üyesi ülkelerin dünya ticaretinde, toplam mal ihracatı ile toplam mal ithalatı görülmektedir. ASEAN üyesi ülkelerin dünya ticaretinde, yaklaşık olarak %30’luk bir pay entegrasyon içi ticareti oluşturmaktadır. ASEAN üyesi ülkelerin dünya ticaretinde entegrasyon dışı ülkelerle ticareti %70’lere yakın bir payı oluşturmaktadır” (Hepaktan ve Çınar, 2011: 75). 2004 yılı bölgesel ticaret anlaşmalarının zirve yaptığı yıl olmuştur.

2.8. Büyümenin Desteklenmesi İçin Yürütülen Araç ve Politikalar

Büyümenin desteklenmesi için yürütülen amaçlar arasında; büyüme ve istihdam artışının sürdürülmesi, cari açığın azaltılması, enflasyonun düşürülmesi sayılabilir.

2.8.1. Büyüme ve İstihdam

Yaşanan küresel ekonomik krizin ardından 2011 yılının ilk yarısına kadar toparlanma süreci sürmüş, ancak alınmış olan bu önlemlerin ekonomik etkinlikte belirli bir yavaşlamayı getirdiği görülmüştür. Bu sınırlı yavaşlama sayesinde Türkiye ekonomisi 2011 yılında reel olarak %8,5 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. Gerçekleşen büyümede sanayi sektörünün katma derindeki yüzde değeri ve hizmetler sektöründeki katma değer oranları etkili olmuştur. Bu oranlar; İmalat sanayi kdv oranı %9,6 tarım sektörü kdv oranı: %5,6'dır (bilgitoplumu.gov, 2015).

2012'nin 1. çeyreğinde GSYH %3,3 artmıştır. Ekonomik etkinlikteki yavaşlama 2. çeyrekte de sürmüş böylece yılın ilk yarısında %3,1'lik bir büyüme yaşanmıştır. Yaşanan büyümede sanayi ve hizmetler sektörünün katma değer artışları etkili olmuştur. Bu oranlar; %3,3, % 3,2'dir. Ayrıca bu artışta tarım sektörü katma değerindeki %4,2 oranındaki artışın da etkisi vardır.

Ekonomik etkinlikteki yavaşlamanın 2012 yılının üçüncü çeyreğinde devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca imalat sanayinin kapasitesinin kullanma oranının, %74,4 oranına düştüğü görülmektedir. (resmigazete.gov, 2014).

Tablo 2.9. Fert Başına GSYH

Yıllar Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)		(Cari Fiyatlarla)			(1998 Yılı Fiyatlarıyla)			Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) (ABD Doları/T L) (3)	SAGP Göre Fert Başına GSYH (ABD Doları)
		GSYH (Milyon TL)	Fert Başına GSYH		GSYH (Milyon TL)	Fert Başına GSYH			
			TL	ABD Doları (2)		TL	ABD Doları (2)		
1998	62 464	70 203	1 124	4 338	70 203	1 124	4 322	0,13	8 573
1999	63 364	104 596	1 651	3 907	67 841	1 071	4 117	0,20	8 171
2000	64 252	166 658	2 594	4 130	72 436	1 127	4 335	0,28	9 170
2001	65 133	240 224	3 688	3 021	68 309	1 049	4 033	0,43	8 613
2002	66 008	350 476	5 310	3 492	72 520	1 099	4 225	0,61	8 667
2003	66 873	454 781	6 801	4 559	76 338	1 142	4 390	0,77	8 790
2004	67 723	559 033	8 255	5 764	83 486	1 233	4 741	0,81	10 166
2005	68 566	648 932	9 464	7 022	90 500	1 320	5 075	0,83	11 391
2006	69 395	758 391	10 929	7 586	96 738	1 394	5 361	0,85	12 887
2007	70 215	843 178	12 009	9 240	101 255	1 442	5 546	0,86	13 897
2008	71 095	950 534	13 370	10 438	101 922	1 434	5 514	0,89	14 962
2009	72 050	952 559	13 221	8 559	97 003	1 346	5 177	0,93	14 218
2010	73 003	1 103 750	15 119	10 067	105 739	1 448	5 570	0,99	15 287
2011 (4)	73 950	1 281 454	17 329	10 363	113 669	1 537	5 911	1,05	16 504
2012 (5)	74 885	1 426 001	19 043	10 973	118 216	1 579	6 071	1,11	17 156
2013	75 811	1 571 181	20 725	11 318	123 308	1 627	6 255	1,10	18834

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, OECD

- (1) TÜİK yıl ortası nüfus tahminidir.
- (2) Merkez Bankası döviz alış kuru kullanılarak hesaplanmıştır.
- (3) OECD tarafından GSYH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir.
- (4) Gerçekleşme tahmini
- (5) Program

2011’de istihdam oranı, 2010’la kıyaslandığında 1.516 bin kişi artmış 24.110 bin olmuştur. İşsizlik oranında ise %11,9’dan %9,8’e gerileme olmuştur. İşgücüne katılım oranında, 2011’de 1,1 artmış ve %49,9 olmuştur (dap.gov, 2014).

Tablo 2.10. İstihdam Oranları

	2006	2007	2008	2009 (1)	2010	2011	2012	2013
Çalışma Çağındaki Nüfus	49 174	49 994	50 772	51 686	52 541	53 593	54 961	54 486
İşgücü	22 751	23 114	23 805	24 748	25 641	26 725	26 853	26 902
İstihdam	20 423	20 738	21 194	21 277	22 594	24 110	24 486	24 320
Tarım Dışı İstihdam	15 516	15 871	16 178	16 037	19 911	17 967	19 834	19 182
Ücretsiz Aile İşçisi Hariç İstihdam	17 745	18 110	18 510	18 407	19 511	20 807	28 820	29 584
Tarım	4 907	4 867	5 016	5 240	5 683	6 143	5 301	4 976
Sanayi	4 269	4 314	4 441	4 079	4 496	4 704	4 903	5 083
Hizmetler	11 247	11 557	11 737	11 958	12 415	13 263	12 016	12 430
İnşaat	1 196	1 231	1 241	1 306	1 431	1 676	1 717	1 612
İşsiz	2 328	2 376	2 611	3 471	3 046	2 615	2 204	2 582
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	48,5	48,5
İstihdam Oranı (Yüzde)	41,5	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0	44,2	44,1
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,2	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	8,8	9,1
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,7	12,6	13,6	17,4	14,8	12,4	10,8	10,9
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	19,1	20,0	20,5	25,3	21,7	18,4	16,9	16,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (1) 2009 yılından itibaren sektörel dağılım NACE Rev.2'ye göredir.

2011'de 2010 yılından farklı olarak tarım, sanayi ve hizmetler kesimlerinde istihdamdaki oranlar; %8,1, % 4,6 ve %6,8 oranlarında artış göstermiştir. İnşaat kesimindeki %17,1 oranındaki artışın hizmetler sektöründeki istihdam artışında büyük etkisi olduğu gözlemlenmiştir. (bilgitoplumu.gov, 2015). 2013 yılında 2012 yılına göre sanayi ve hizmetler sektöründe artış gözlemlenmiştir.

2.8.2. Enflasyon ve Büyüme

Ekonomi literatüründe yer alan görüş 1950 yılından 1970 yılına kadarki geçen sürede enflasyon büyümeye ve sermaye birikimi üzerinde pozitif yansımalarının olduğudur.

Enflasyonun büyüme üzerindeki pozitif etkisi ile ilgili görüşler, enflasyonun zorunlu tasarrufları artırdığı görüşüne dayanır. Mundell-Tobin etkisine göre, para saklama güdüsü ile sermaye birikimine yönelik portföy hareketleri birbirinin alternatiftir. Bu modellerde enflasyon-büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu ileri belirtilmektedir. Tobin (1965)'in yaklaşımında enflasyon bireylerin faiz getiren varlıklarla parayı ikamesine neden olacağından sermaye yoğunluğu artarken büyüme de artar. Literatürde enflasyonun büyümeyi kısa dönemde pozitif etkilediğini savunan görüşlerin yanında bu ilişkinin hem kısa hem de uzun dönemde negatif yönlü olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. 1980'den sonra enflasyon-büyüme ilişkisini inceleyen bir çok ampirik çalışmada, yüksek hatta ılımlı bir enflasyonun, büyüme ve yatırımları negatif etkilediği, bu nedenle enflasyon ile istikrarlı bir büyümenin imkansız olacağı görüşü ileri sürülmüştür. Yüksek enflasyonun bir diğer olumsuz etkisi de, toplam faktör verimliliğini azaltarak büyümeyi negatif etkilemesidir. 1970'li yıllara kadar ciddi bir problem olarak değerlendirilmeyen enflasyonun, büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğuna dair birçok görüşler vardır (Terzi ve Oltulular, 2014: 19).

Ampirik çalışmalarda, enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediği anlaşılmış ve istikrarlı ekonomik büyümenin ön koşulu olarak fiyat istikrarının sağlanması gerektiği ortaya konmuştur. Kısa dönemde yüksek enflasyonu düşürmenin büyüme üzerinde olumsuz etki edeceği ileri sürülmüş, uzun dönemde ise enflasyonun düşürülmesinin enflasyonun büyüme üzerindeki olumsuz etkisini yok edeceği görüşü kabul görmektedir.

Enflasyon-Büyüme ilişkisinin negatif olduğu ileri sürülmüş, Türkiye'de bu görüşü inceleyen ampirik çalışmalar yapılarak enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif olduğu görüşü desteklenmiştir. Aşırım (1995), Türkiye'ye benzer bir şekilde enflasyon oranı fazla olan ülkelerin, nominal fiyatındaki değişmelerin reel büyümeye etkisinin negatif olduğunu belirtmiştir. TÜSİAD'ın (2002)'deki

araştırmasında Türkiye enflasyonunu yarı yarıya düşürürse uzun dönemde yıllık büyümesi tahmini % 1.8 ile % 2.8 artacağını belirtmiştir. Karaca (2003) yaptığı çalışmada enflasyonda oluşacak 1 puanlık artmanın büyümede %0.37 düşme olacağını belirtmiştir. (Terzi ve Oltulular, 2004).

Türkiye’de enflasyon dengesinin sağlanması sadece para politikası uygulanarak değil maliye politikaları da uygulanarak bu dengenin sağlanması gerektiği siyasi otoritenin de istikrarlı bir yol izlemesinin önemli bir rolü olduğu da unutulmamalıdır.

2012 yılı ilk çeyrekte TÜFE’nin yıllık artışı Nisan’da %11,14’e yükselmiş, Mayıs ayında ise %9,19 olarak gerçekleşmiştir. Türk Lirasındaki değer kaybının etkilerinin yavaşlamasıyla temel mal grubu fiyatları yıllık artış hızı ivme kaybetmeye başlayarak %6,41 olmuştur. Ayrıca 1 Ekim 2012’de başlamak kaydıyla doğalgaz ve elektrik tarifeleri artmış, bu artışın yılın sonlarında enflasyonu arttırması beklenmektedir (bilgitoplumu.gov, 2015).

2.8.3. Sürdürülebilir Cari Açık ve Büyüme

Erbaykal’a göre (2007: 82) “ekonomik büyümenin diğer etkenlere göre cari açık üzerinde daha fazla etkili olduğunu savunan görüşe göre, cari açığın temel nedeni büyümeden kaynaklanan talep artışıdır”.

Gelişmeye başlayan ülkelerin büyük bir bölümü ithalata dayalı büyüdükleri için büyüme oranlarındaki artış cari işlem dengelerinin bozulmasına yol açmaktadır. Yapılmış olan birtakım çalışmalar gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarındaki artış tüketim harcamalarının artmasına neden olmuş böylece tasarruf hacmi daralmıştır. Bunu sonucunda da cari işlemler dengesinde bozulmalar olduğu ortaya çıkmıştır (Telatar-Terzi, 2009).

Üretimin artması büyüme sağlar. Türkiye üretimi gerçekleştirmek için genellikle ara sermaye mallarının dışarıdan ithalini sağlamaktadır. Aras, Öztürk ve Erdoğan’a göre (2012: 95) “Türkiye’nin üretim yapısında ithal girdi çok büyük ve belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla ithalat hacmindeki artış, ekonomik büyümeyle bağlantılı olan girdi talebindeki artışlardan kaynaklanmaktadır. Bu durum cari açığı arttırıcı etki yapmaktadır”.

Türkiye'nin enerji üretiminde yüzde 70 oranında dışarıya bağımlılığı vardır. Büyümenin artmasıyla enerji tüketimi de artıyor, bu yaşanan artma da cari açık da artış yaratmaktadır. (Yanar, 2011).

“Cari işlemler dengesindeki bozulmanın önlenmesi için ithal girdiye dayalı üretim yapısının değiştirilmesi hayati önem taşımaktadır. Cari açıktan, yetersiz katma değerden ve işsizlik sorununun çözümü daha çok yerli üretimle mümkündür” (Telatar-Terzi, 2009:133).

3. TÜRKİYE’NİN SEÇİLMİŞ ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE EKONOMİK ENTEGRASYONU

Türkiye son dönemlerde dış ticaret ve büyüme açısından bölgesel çalışmalara etkili bir ekonomisinin olması ve bölgede önder konuna gelmek amacıyla ağırlık vermiştir. Bu bağlamda son dönemde Türkiye’nin dış politikada en belirgin ilişkileri;

- Komşularıyla ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri,
- Kafkasya ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri,
- İsrail, ABD ve AB ile ilişkileri.

Türkiye yaklaşık son 25 yıldır yarı gelişmiş ülke olarak kabul edilmesine rağmen bir türlü gelişmiş ülkeler grubuna ulaşamamıştır. Ancak son yıllarda bölgesinde daha aktif bir politika izlemiştir. Türkiye yakın komşularıyla ticari ilişkilerini geliştirme adına adımlar atmaya başlamıştır. Böylece Ortadoğu bölgesinde önder olmayı başarmış, AB müzakereleri için daha sağlam kozlara sahip olmayı hedeflemiştir.

Buna bağlı olarak oluşturulmuş olan Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği (YDDİK) OrtaDoğu’da farklı alanları da kapsamak suretiyle yeni bir ekonomik birlik oluşacağını göstermektedir.

ASEAN ve MERCOSUR yapılanmaları bölgesel uyum süreçlerinin hayata geçirilmiş halidir. Türkiye birtakım girişimlerle Orta Doğu’da buna benzer oluşum gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. (bilgesam.org, 2014).

Türkiye’nin öncelikle son dönemlerde sergilediği etkili dış siyasete bağlı olarak komşularıyla yakın ortaklık arayışına girmesiyle stratejik işbirliği başlığı adı altındaki anlaşmaları komşu ülkeleriyle imzalamıştır. Bu anlaşmalardan birisi Ürdün, Suriye, Türkiye ve Lübnan arasında imzalanan Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği anlaşmasıdır. Bu bağlamda 2004 yılında Suriye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanarak 2006 yılında uygulamaya geçmiştir. Ürdün’le yapılan Serbest ticaret anlaşması 01.03.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 24 Kasım 2010’da ise Lübnan ile Serbest Ticaret Anlaşması yapılmıştır. Bu açıdan baktığımızda Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleri ile yapmış olduğu Serbest Ticaret

Anlaşmaları'nın Avrupa Birliği ortak politikalarının uygulamaya geçirilmesi şeklinde değerlendirilebilir. Çalışma ortaklığının amaçlarına baktığımızda, ülkede birlikteliği sağlamak en önemli hedefi olarak söylenbilir. (sde.org, 2014).

Türkiye bölgesinde barış, huzur ve istikrar istemektedir ve ayrıca dünyanın yirmi büyük ekonomileri arasında yer almaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, Türkiye bölgedeki ülkelere nc olabilecek finansal güce sahiptir. Suriye ve Irak arasında imzalanmış olan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşmaları ve Serbest Ticaret Anlaşmalarında bunu görmekteyiz. Ayrıca Türkiye'nin önemli bir avantajı da Batıya açılmak isteyen bölge ülkelerine kültürel, ekonomik ve coğrafi açıdan köprü vazifesi yapıyor olmasındır (bilgesam.org, 2014).

Ayrıca Türkiye ve Ortadoğu lkeleriyle oluşturulacak Serbest Ticaret Alanının başarılı olması, bölgedeki diğer ülkelerin katılmasını sağlayacak ve bu ülkelerle yapılan ticareti de arttıracaktır.

Bu ülkelerle ekonomik entegrasyonun daha ileri gitmesi siyasi kararlılığın olmasına bağlıdır. Türkiye'nin komşularla oluşturmaya çalıştığı ekonomik entegrasyonun önündeki en önemli risk; Orta doğu ve Kuzey Afrika'da görülen siyasi istikrarsızlıklardır.

Ortadoğu'nun sanayisinin kalifiye işgücü olmaması nedeniyle gelişmemiş olması, petrole dayalı ve tarıma yönelik üretim yapan ülkeler oldukları için bölgesel ekonomik entegrasyon girişimleri için riskler ve avantajlar taşımaktadır.

Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında bölgesel ekonomik entegrasyon oluşturma girişimleri son dönemlerde hız kazanmıştır. Bu ülkelerle imzalanan "Yakın Komşular Ekonomi ve Ticaret Ortaklık Konseyi anlaşması Serbest Ticaret Alanı oluşturmaya hedeflemektedir. Böyle bir ekonomik entegrasyon ye ülkeler arasında ticareti arttıracak ve ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlayacaktır (sde.org, 2014).

3.1. Türkiye ve Seçilen Orta Doğu Ülkeleri Ekonomilerinin Makroekonomik Yapısı

Ekonomik entegrasyon teorilerine göre bölgeler arasındaki ekonomik entegrasyonu sağlayacak olan unsurlardan bir tanesinin ekonominin büyüklüğü ve dış ticareti artırma potansiyelidir.

Tablo 3.1. Ülkelerin GSYİH'ları (Cari Fiyatlarla, Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	266,568	196,005	232,535	303,005	392,166	482,980	530,900	647,155	730,337	614,603	731.144	774.775	789.257
Ürdün	8,464	8,980	9,584	10,198	11,411	12,589	15,645	17,765	22,697	25,092	26,425	28,840	31,243
Lübnan	17,260	17,650	19,152	20,083	21,802	21,839	22,437	25,057	29,933	34,528	37,124	40,094	42,945
Suriye	19,326	21,100	21,582	22,397	25,013	28,559	33,407	40,549	54,516	52,177	59,147	-----	73,672
İsrail	124,895	122,940	112,974	118,673	126,571	133,959	145,479	167,111	201,661	194,866	231,674	258,216	----
Yemen	9,636	9,854	10,693	11,777	13,873	16,753	18,941	21,596	26,869	24,581	31,883	31,724	35,645
Sudan	12,257	13,182	14,803	17,646	21,457	26,524	35,159	45,456	54,082	52,839	64,849	63,997	58,768
İran	101,286	115,438	116,420	135,409	163,226	192,014	222,880	286,057	355,988	362,661	422,567	514,059	----
S.Arabistan	19,325	21,099	21,582	21,828	25,086	28,858	33,332	40,405	52,581	53,934	59,147	---	73,672

Kaynak: Dünya Bankası

Ekonomilerin büyüme potansiyellerine bakıldığında bölgeye göre hızlı bir büyüme performansı sergiledikleri görülebilir.

Tablo 3.2. GSYİH Büyüme Hızları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	6.77	-5.70	6.16	5.27	9.36	8.40	6.89	4.67	0.66	-4.69	9.2	8.8	2.2
Ürdün	4.24	5.27	5.79	4.18	8.56	8.12	7.94	8.49	7.61	2.33	2.3	2.6	2.8
Lübnan	1.34	3.95	3.37	3.24	7.48	0.85	0.67	7.63	9.27	9.00	7	3.0	1.4
Suriye	2.74	5.20	3.96	1.64	5.83	4.50	5.10	4.20	5.20	4.00	3.2	-	-
İsrail	9.3	-0.2	-0.6	1.5	4.8	4.9	5.6	5.5	4.0	0.8	5.7	4.6	3.4
Yemen	6.2	3.8	3.9	3.7	4.0	5.6	3.2	3.3	3.6	3.9	7.7	-10.5	0.1
Sudan	6.3	6.5	6.4	7.7	3.9	7.5	10.1	11.5	3.0	3.2	3.5	-3.3	-10.1
İran	5.1	3.7	7.5	7.1	5.1	4.6	5.9	7.8	2.3	1.8	---	---	---
S.Arabistan	10.9	1.4	2.4	8.8	9.6	4.9	9.9	3.2	3.3	-1.6	-1.8	3.9	4.4

Kaynak: Dünya Bankası

2008 Krizi sebebiyle Petrol ihracatında gerileme yaşanmış bu da Suriye’de 2009 yılında büyüme hızının düşmesine neden olmuştur. Ürdün ihracatında ABD’nin en büyük paya sahip olması sebebiyle 2009 yılında büyüme hızında azalma yaşanmıştır. Lübnan’da ise 2006’da İsrail’in hava saldırısı sebebiyle küçülme yaşayan ekonomi daha sonraki dönemlerde hızlı bir büyüme sergilemiştir (sde.org, 2014).

Tablo 3.3. Kişi Başına Düşen GSYİH (\$, Cari Fiyatlarla)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	4.011	2.906	3.400	4.371	5.582	6.786	7.365	8.865	9.881	8.215	10.135	10.605	10.666
Ürdün	1.764	1.826	1.902	1.975	2.157	2.326	2.823	3.130	3.905	4.216	4.371	4.666	4.945
Lübnan	4.576	4.605	4.913	5.065	5.413	5.351	5.438	6.020	7.136	8.175	8.552	9.148	9.705
Suriye	1.170	1.244	1.238	1.248	1.351	1.494	1.705	2.019	2.649	2.474	2.747	-	3.289
Yemen	550	547	576	617	707	832	917	1.020	1.238	1.106	1.401	1.361	1.494
Sudan	356	373	407	472	557	669	862	1.083	1.253	1.191	1.422	1.538	1.580
İsrail	1.985	1.909	1.719	17.740	1.858	1.933	2.062	2.327	2.759	2.603	3.038	3.325	---
İran	1.537	1.727	1.719	1.976	2.354	2.737	3.140	3.984	4.899	4.931	5.675	6.816	---
S.Arabi stan	3.447	3.298	3.406	3.690	4.040	4.353	4.555	4.452	4.631	3.502	3.404	3.905	---

Kaynak: Dünya Bankası

“Kişi başına dufen gelir açısından kıyaslandığında, Lübnan’ın satın alma gücü en yüksek ülkelerden birisi olduğu söylenebilir. Ortadoğu bölgesinde Suriye ve İsrail Sudan ve Yemen’den sonra kişi başına en düşük satın alma gücüne sahip ülkedir. Lübnan, hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu bir ekonomidir” (sde.org, 2014). Lübnan GSYH’nın %80’ i hizmetler sektöründe üretilirken, turizm en önemli gelir kaynağıdır. Bankacılık, ticaret ve sigortacılık diğer önemli hizmet alanlarıdır.

Suriye’de tarım sektörü önemli bir yere sahiptir. Pamuk en önemli ürünlerindedir. Pamuktan sonra arpa, şeker pancarı, buğday ve zeytin gelir. Ayrıca Suriye’de tekstil, gıda, deri, kağıt özel sektörün elinde, imento gibi ağır sanayiler devlet kontrolü altındadır.

İran ve Suudi Arabistan’da sanayi sektörü ağırlıktadır. İsrail’de ise hizmetler sektörü ağırlıktadır. İsrail’de sanayi demir elik, kara ulaşım araçları, elektrikli makine gibi sektörlerden oluşmaktadır.

Ürdün’de sanayi önemli bir yer tutmaktadır. Bunun nedeni ise ABD ile yapmış oldukları sanayi bölgesi anlaşmasıdır. Ayrıca hizmetler sektöründe GSYH’dan önemli bir pay alırken tarım sektörünün payı düşüktür. Ürdün’n NAFTA lkeleri ile ticari ilişkileri gelişmiştir özellikle bunların içinde Amerika ve Kanada en başta gelmektedir (sde.org, 2014).

3.2. Seçilmiş Ortadoğu lkeleri Arasında Dış Ticaret

Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Yemen, Sudan, İran ve Suudi Arabistan’ın dış ticaret yapıları ve Türkiye ile yaptıkları dış ticaret potansiyelinin nasıl bir gelişme gösterdiği ele alınacaktır.

3.2.1. Türkiye Dış Ticaretinin Yapısı

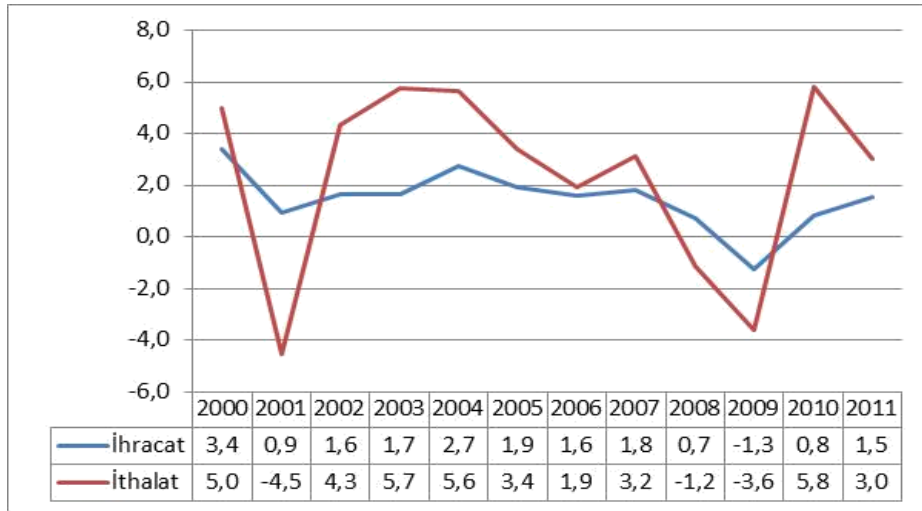
Tablo 3.4. Türkiye'nin Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	Pay (%)	İTHALAT	Pay (%)
Almanya	8.6	Rusya	11.3
Irak	7.1	Almanya	9
İran	6.5	Çin	9
İngiltere	5.7	ABD	6
BAE	5.4	İtalya	5.6
Rusya	4.4	İran	5.1
İtalya	4.2		
Fransa	4.1		

Kaynak: CIA World Factbook

Türkiye'nin ihracatta en büyük ortağı AB'dir. AB ülkelerinden sonra dış ticarete en büyük payı Irak almıştır. İthalatta Rusya enerji ithalatı sebebi ile ikinci büyük tedarikçi ülkedir. Diğer orta doğu ülkelerinin ithalattaki payı daha düşük seviyededir (sde.org, 2014).

Şekil 3.1. Türkiye'de Dış Ticaretin GSYH Büyümesine Katkısı (2000-2011)

Kaynak:TÜİK

Tablo 3.5. Türkiye Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	9.1
Endüstri	27
Hizmetler	63.9

Kaynak: CIA World Factbook

Türkiye'nin dış ticaretinde sanayi sektörünün payı oldukça yüksek düzeydeyken, petrol ve maden ithalatı özellikle enerji ithalatındaki dışa bağımlılıktan dolayı yüksektir. Tarım sektörünün payı ise oldukça düşük düzeydedir (sde.org, 2014).

3.2.2. Lübnan Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.6. Lübnan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
Güney Afrika	16.9	ABD	11.2
İsviçre	10.7	Çin	8.3
Bir.Arap Emirlikler	8.7	İtalya	7.8
Suudi Arabistan	8.5	Fransa	7.4
Suriye	6.4	Almanya	5.4
Irak	4.4	Türkiye	4.7
		Mısır	4.1
		Yunanistan	4.1

Kaynak: CIA World Factbook

Lübnan'ın ihracatında en önemli ürünleri takı, bazı metaller, kimyasallar, çeşitli tüketim malları, meyve - sebze, tütün, inşaat minareler, elektrik makine, tekstil elyafı, kağıt oluşturmaktadır. İthalatta en önemli ürünler ise; petrol ürünleri, otomobil, tıbbi ürünler, giyim, et ve canlı hayvan, tüketim malları, kağıt, tekstil, tütün, elektrikli makine ve cihazlar, kimyasallar yer almaktadır.

Tablo 3.7. Lübnan'ın Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	4.6
Sanayi	19.7
Hizmetler	75.8

Kaynak: CIA World Factbook

3.2.3. Türkiye-Lübnan Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

Türkiye'nin Lübnan'la yaptığı dış ticaret rakamlarında 2005 yılı sonrasında hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 2010 yılında petrol ürünleri talebindeki %66'lık gerilemeden kaynaklanmıştır (sde.org, 2014).

Tablo 3.8. Türkiye - Lübnan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Hacim	Denge
1999	161.748	-	11.071	-	172.820	150.676
2000	129.205	-20	22.178	100	151.443	107.087
2001	183.880	42	26.023	17	209.904	157.586
2002	187.338	2	41.921	61	229.260	145.417
2003	148.126	-21	71.709	71	219.836	76.416
2004	234.400	58	147.355	105	381.755	87.045
2005	195.10	-16	144.973	-2	340.883	50.936
2006	240.598	23	126.685	-13	367.284	113.913
2007	393.216	63	116.013	-8	509.230	277.202
2008	665.054	69	178.780	54	843.835	486.274
2009	685.926	3	108.800	-39	794.726	577.126
2010	619.542	-9.7	228.536	110	848.078	391.006
2011	718264	-	282743	-	1.001.007	435.521
2012	846230	-	176392	-	1.022.622	669.838
2013	818643	-	187740	-	1.006.383	630.903
2014	781733	-	139759	-	921.492	641974

Kaynak: DTM

Türkiye Lübnan ihracatında demir çelik ilk sırada bulunmaktadır. Petrol ürünleri, tekstil, mamül eşyalar, elektrikli makine ve cihazlar ihracı edilen ürünler arasındadır. Ayrıca Lübnan mücevherat bölümünde önemli bir ülkedir. Bu sebepten dolayı mücevherat ile ilgili ithalatta ilk başlarda yer almaktadır.

3.2.4. Suriye Dış Ticaretinin Yapısı

“Ülkemiz ile Suriye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, komşu ülke ihracat stratejimiz çerçevesinde büyük gelişme kaydetmiştir. Çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların korunması ve teşviki anlaşmalarından sonra iki ülke arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının da yürürlüğe girmesini müteakiben gerek ticaretin gerekse yatırımların karşılıklı olarak daha da artacağı anlaşılmaktadır”(kto.org, 2014).

Tablo 3.9. Suriye'nin Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
Irak	55.9	Suudi Arabistan	21.2
Suudi Arabistan	9.3	Bir.Arap Emirlikler	10.4
Kuveyt	6.1	İran	7.7
BAE	5.3	Çin	7
Lübnan	4.2	Irak	6.3
		Ukrayna	6.3
		Mısır	4.3

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.10. Suriye Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	16.5
Endüstri	22.8
Hizmetler	60.7

Kaynak: CIA World Factbook

3.2.5. Türkiye-Suriye Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

Aşağıdaki tabloda 2000’de Türkiye’nin Suriye ile yaptığı dış ticaret rakamları verilmiştir. 2000 yılında Suriye’ye ihracatımız 184 milyon dolar düzeyinde gerçekleşirken, 2010 yılında ise bu rakam 1 milyar 849 milyon olarak gerçekleşmiştir (sde.org, 2014).

Tablo 3.11. Türkiye - Suriye Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Hacim	Denge
1999	232,21	–	307,00	–	539,21	-74,79
2000	184,26	-20,6	545,24	77,6	729,50	-360,97
2001	281,14	52,6	463,47	-15,0	744,61	-182,33
2002	266,77	-5,1	506,24	9,2	773,01	-239,47
2003	410,75	54,0	413,34	-18,4	842,10	-2,59
2004	394,78	-3,9	357,65	-13,5	752,43	37,12
2005	551,62	39,7	272,18	-23,9	823,80	279,44
2006	608,14	10,2	187,00	-31,3	795,14	421,13
2007	797,76	31,2	376,95	101,6	1,174,27	420,65
2008	1,115,01	39,8	636,76	68,9	1,751,77	478,25
2009	1,425,11	27,8	327,84	-48,5	1,752,95	1,097,26
2010	1,849,18	29,7	662,55	10,2	2,511,73	1,186,63
2011	1.610.05	-	336.646	-	194.651	127.359
2012	5.009.76	-	67.448	-	568424	433.528
2013	1.024.93	-	84.909	-	187.402	175.84
2014	1.802.59	-	115.498	-	295757	647.61

Kaynak: DTM

Türkiye’nin Suriye’den yaptığı ithalat miktarı ihracattaki artış miktarından küçüktür. 2010 yılı ithalatımız 1999 yılına göre %115 civarında artış göstermiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki ihracatı ürün açısından incelediğimizde, ilk sırayı ham petrolden üretilmiş ürünler almaktadır. Demir çelik, hububat ve mamülleri, tekstil ve elektrikli makine ve cihazlar, et ve canlı hayvan diğer önemli ürünlerdir. Türkiye’nin Suriye’den yaptığı ithalatta ise ham petrol, tekstil elyafı, tekstil lifleri ve gübre hammaddeleri, metal ve metal ürünleri ilk sıralarda yer almaktadır (sde.org.tr).

3.2.6. Ürdün Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.12. Ürdün'ün Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
ABD	16.6	Suudi Arabistan	23.6
Irak	15.1	Çin	9.4
Suudi Arabistan	11	ABD	6.7
Hindistan	10.5	İtalya	4.7
Endonezya	4.2	Türkiye	4.6

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.13. Ürdün Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	3.1
Sanayi	30.1
Hizmetler	66.8

Kaynak: CIA World Factbook

3.2.7. Türkiye-Ürdün Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

“Türkiye ile olan dış ticaret ilişkileri değerlendirildiğinde, oldukça küçük bir dış ticaret potansiyeline sahip olan Ürdün ile olan dış ticaretimizde de 2000 sonrasında ciddi bir artış yaşanmıştır. 2000 yılı başlarında 99 milyon dolar olan ihracatımız 2010 yılında 572 milyon dolara yükselmiştir” (sde.org, 2014). İhracat hacmimiz %500 artarken, Ürdün ile ithalatımız %60 artmıştır.

Tablo 3.14. Türkiye - Ürdün Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Hacim	Denge
2000	99.533	12,90	27.272	63,90	126.806	72.260
2001	118.900	19,50	13.525	-50,40	132.426	105.375
2002	116.650	1,90	18.382	35,90	135.032	98.267
2003	149.618	28,30	16.850	-8,30	166.468	132.767
2004	229.464	53,40	14.156	-16	243.620	215.308
2005	288.648	25,80	28.320	100,10	316.969	260.327
2006	321.660	11,40	9.319	-67,10	330.979	312.341
2007	389.305	21,00	11.597	24,40	400.902	377.707
2008	460.738	18,30	25.288	118,10	486.026	435.449
2009	455.656	-1,10	20.354	-19,50	476.010	435.302
2010	572.270	25,60	42.752	110	615.022	529.518
2011	506.895	-	66.440	-	573.335	440.455
2012	771.095	-	95.995	-	867.090	675.100
2013	744.199	-	70.573	-	814.772	673626
2014	907.365	-	126.068	-	1.033.433	781297

Kaynak: DTM

Demir çelik petrol ürünleri, makine ve cihazlar, tekstil ve hububat ihracat yaptığımız ürünler arasındadır. Ürdün'den ithal edilen ürünler arasında anorganik kimyasallar ve mineral maddeler ve gübre hammaddeleri en önemli ürünler arasındadır.

3.2.8. İsrail Dış Ticaretinin Yapısı

Türkiye ile olan dış ticareti değerlendirildiğinde 2000 yılında 650 milyon dolar olan ihracatımız 2010 yılında 2 milyar 083 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.15. İsrail'in Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
ABD	27.8	ABD	12.9
Hong Kong	7.7	Çin	7.3
İngiltere	5.7	Almanya	6.3
Belçika	4.6	İsviçre	5.5
Çin	4.3	Belçika	4.8

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.16. İsrail Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	2.5
Sanayi	31.4
Hizmetler	66.1

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.17. Türkiye - İsrail Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	650.142	505.482	1.155.624	144.660
2001	805.218	529.489	1.334.707	275.729
2002	861.434	544.467	1.405.901	316.967
2003	1.082.998	459.488	1.542.486	623.510
2004	1.315.292	714.143	2.029.435	601.150
2005	1.466.913	804.691	2.271.604	662.222
2006	1.529.158	782.149	2.311.308	747.009
2007	1.658.195	1.081.743	2.739.938	576.452
2008	1.935.215	1.447.919	3.383.133	487.296
2009	1.528.459	1.074.726	2.598.497	458.242
2010	2.083.986	1.359.624	3.443.610	724.362
2011	2.391.219	2.057.313	4.448.532	333.906
2012	2.330.263	1.710.401	4.040.664	619862
2013	2.649.682	2.417.294	5.066.976	232388
2014	2.950.253	2.881.261	5.831.514	689.92

Kaynak: DTM

Türkiye İsrail’le yaptığı dış ticaretinde en önemli ihrac ürünleri olarak, kara ulaşım araçları, demir/çelik’den oluşmaktadır. İthal edilen mallar içinde öne çıkan ürünler, taş kömür katranı ve ham petrol ürünleri, plastik ve mamulleri, metal cevherleri, organik kimyasal ürünlerdir (een.kso.org, 2015).

3.2.9. Yemen’in Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.18. Yemen’in Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
Çin	37.3	Çin	15.7
Tayland	15.8	Bir. Arap Emirl.	14.4
Güney Kore	11.4	Hindistan	9.7
Hindistan	9.9	Suudi Arabistan	6.8
BAE	5.3	Kuveyt	5.1

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.19. Yemen Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	8.5
Sanayi	3.6
Hizmetler	55.5

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.20. Türkiye-Yemen Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2003	156.069	129.955	286.024	26.114
2004	203.945	1.226	205.171	202.718
2005	197.193	3.085	200.278	194.107
2006	197.869	439	198.308	197.430
2007	274.289	458	274.747	273.831
2008	353.604	702	354.307	352.902
2009	379.496	310	379.806	379.185
2010	329.429	1.044	330.473	328.384
2011	272.733	4.644	277.377	268.089
2012	485.975	3.684	489.659	482.291
2013	605.234	2.056	607.290	603.178
2014	647.662	5.325	652.987	642.337

Kaynak: DTM

Türkiye'nin Yemen ile yaptığı dış ticaretinde önde gelen ihrac ürünleri, ham yağ, kahve, salamura balık, elektrikli makine ve cihazlardan oluşmaktadır. İthal edilen mallar içine önemli ürünler, gıda ve canlı hayvan, makine ve ekipmanları ve kimyasallar gelmektedir.

3.2.10. Sudan'ın Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.21. Sudan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
BAE	63.2	Macau	18
Suudi Arabistan	9.2	Hindistan	8.8
Etiyopya	5.3	Suudi Arabistan	7.9
		Mısır	6.7
		BAE	5.2

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.22. Sudan Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	27.6
Sanayi	22.1
Hizmetler	50.2

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.23. Türkiye-Sudan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
1999	33.586	7.006	40.592	26.580
2000	37.662	4.633	42.295	33.029
2001	54.509	1.392	55.901	53.117
2002	55.939	12.405	68.344	43.534
2003	63.791	7.143	70.934	56.648
2004	88.442	12.079	100.521	76.363
2005	145.161	7.955	153.116	137.206
2006	216.967	7.623	224.590	209.344
2007	179.697	8.400	188.097	171.297
2008	233.861	9.208	243.069	224.653
2009	244.805	7.262	252.067	237.543
2010	227.615	5.215	232.830	222.400
2011	243.723	9.370	253.093	234.353
2012	279.750	11.171	290.921	268.579
2013	268.700	26.330	295.030	242.37
2014	308.102	12.150	320.252	295.952

Kaynak: TÜİK

2012'de Sudan'a yapmış olduğumuz ihracat 2011 yılı ile karşılaştırıldığında ortalama %15'lik bir artışla 279 milyon dolar olarak gerçekleşirken, Sudan'dan ithalatımız %19 oranında bir artışla 11 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Sudan'a ihraç ettiğimiz ürünlerin başında makina ve cihazlar, sebze, gıda ürünleri, demir ve çelik, demir ve çelikten eşya, değirmencilik ürünleri yer alırken ithalatımızda başlıca kalemler yağlı tohum ve meyvalar ile ham post ve derilerden oluşmaktadır.

3.2.11. İnan'ın Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.24. İnan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
Çin	22.1	BAE	32.2
Hindistan	11.9	Çin	13.8
Türkiye	10.6	Türkiye	11.8
Güney Kore	7.6	Güney Kore	7.4
Japonya	7.1		

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.25. İnan Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	11.3
Sanayi	47.3
Hizmetler	41.4

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.26. Türkiye-İnan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
1999	158.000	636.000	794.000	-478.000
2000	236.000	816.000	1.052	-580.000
2001	361.000	840.000	1.200	-479.000
2002	300.000	919.000	1.218	-619
2003	534.000	1.861	2.394	-1.327
2004	812.000	1.962	2.774	-1.150
2005	913.000	3.470	4.382	-2.556
2006	1.066	5.626	6.692	-4.566
2007	1.386	6.613	8.000	-5.226
2008	2.028	8.199	10.227	-6.171
2009	3.135	5.239	8.374	-2.104
2010	4.000	10.375	14.375	-6.375
2011	358.969	12.461	371.430	346.508
2012	992.258	11.964	1.004.222	980.294
2013	419.256	10.383	429.639	408.873
2014	388.829	9.833	398.662	378.996

Kaynak:TÜİK

İran ve Türkiye hem coğrafi konumları, tarihi geçmişleri hem de komşulukları ile eski yıllardan beri ilişki içinde olan iki ülkedir.

İran ile ekonomik ve ticari ilişkilerimiz uzun yıllar sınırlı kalmıştır. Bunun nedenleri olarak; İran'ın dış ülkelerle ilişki kuramaması, yaşadıkları siyasi kriz, yüksek tarife ve tarife dışı engeller, ulaşımdaki sorunlar, bankacılık sisteminde yaşadıkları problemler, İran'ın komşusu olan illerin sanayi ve ekonomik altyapılarının gelişmemesi ve sınır kapılarında karşılaşılan sorunlar sayılabilir (kudaka.org, 2014).

“Bölgeyle paylaşılan ortak tarih ve özellikle Türkiye'nin son dönemde benimsediği “Komşu Ülkelerle Sıfır Sorun Politikası” beraberinde Ortadoğu, Körfez ve Kuzey Afrika ülkeleri ile her geçen gün artan işbirliğini de getirmektedir” (kudaka.org, 2014). Bu kapsamda ekonomik ilişkilerimiz Ortadoğu ülkeleri ile özel projelerle desteklenmiştir.

3.2.12. Suudi Arabistan'ın Dış Ticaretinin Yapısı

Tablo 3.27. Suudi Arabistan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2012)

İHRACAT	%	İTHALAT	%
ABD	14.3	Çin	13.5
Çin	13.7	ABD	13.2
Japonya	13.7	Güney Kore	6.7
Güney Kore	9.9	Almanya	6.5
Hindistan	8.2	Hindistan	6.3
Singapur	4.3	Japonya	6

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.28. Suudi Arabistan Dış Ticaretinde Sektörel Dağılım (2012)

SEKTÖRLER	%
Tarım	1.9
Sanayi	64.8
Hizmetler	33.3

Kaynak: CIA World Factbook

Tablo 3.29. Türkiye-Suudi Arabistan Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	387	962	1.349	-575
2001	501	730	1.231	-229
2002	555	794	1.349	-239
2003	741	969	1.710	-228
2004	769	1.232	2.001	-463
2005	962	1.889	2.851	- 927
2006	983	2.252	3.235	-1.269
2007	1.487	2.440	3.927	- 953
2008	2.197	3.322	5.520	-1.125
2009	1.771	1.687	3.458	84
2010	2.220	2.440	4.660	-220
2011	2.763	2.001	4.764	762
2012	3.677	2.171	5.848	1.506
2013	3.191	2.014	5.205	1.177
2014	3.048	2.343	5.391	705

Kaynak: DTM

2004 yılından sonra Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ticaret hızlanmıştır. Ancak, 2002’de 1,3 milyar Dolar olan Türkiye ile Suudi Arabistan ticaret hacmi 2008 yılında 5,5 milyar ABD Dolarına ulaşmış 2002-2008 yılları arası yıllık aşağı yukarı %26 artmıştır. Suudi Arabistan’a yaptığımız ihracat 2010 yılında %25 artmış 2,2 milyar dolar olmuştur. Ayrıca, bu yıllar arası ithalatımız %45 artış göstererek 2,4 milyar dolar olmuştur. (kto.org, 2014).

“Suudi Arabistan’dan gerçekleştirilen ithalatın ağırlıklı olarak petrol ve petro-kimyasallardan oluşması ithalatımızın gelişiminde hidro-karbon fiyatlarındaki değişime bağlı bir gelişim göstermesine neden olmaktadır” (musavirlikler.gov, 2014). Otomotiv, giyim, tekstil, demir/çelik, sebze, meyve Suudi Arabistan’a ihracatımızda ön planda olan ürünlerdir.

3.3. Türkiye’nin Bölgesel İşbirliği Kazançları

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 1980’lerden itibaren dışa açılma sürecine girmiş bu bağlamda Avrupa Akdeniz ülkeleri ile 1995 yılında ortaklığı hız kazanmıştır. Avrupa birliği Akdeniz ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamış birçoğu ile serbest ticaret anlaşması yapmıştır. İlk zamanlarda Türkiye bu olaya isteksiz yaklaşmış fakat 2000 yılından sonra bölge ile olan ilişkilerini hızlandırarak birçok ülke ile serbest ticaret anlaşması yapmış

böylece bölge ülkeleri arasındaki ticaretin de artmasını katkıda sağlamıştır (Yanar, 2014).

Yanar'a göre (2014: 29-30), "Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu" çalışmasında "Türkiye'nin ekonomik açıdan Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaşması AB politikalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir" demiştir ve bu politikaların bir sonucu olarak Türkiye Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkileri hızlı şekilde arttırmıştır. Bu bağlamda;

- *Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 1999'da 232 milyon dolar iken, 2010'da 1 milyar 849 milyon dolara, 2012'de 3 milyar 876 milyon dolara çıkmıştır. İthalatı 307 milyon dolardan 662 milyon dolara, 2012'de 1 milyar 078 milyon dolara ulaşmıştır.*

- *Türkiye'nin Ürdün'e ihracatı 2000 yılında 99 milyon dolardan 572 milyon dolara ulaşmış, 2012'de 7 milyar 897 milyon dolar olmuş, ithalat 27 milyon dolardan 42 milyon dolara, 2012'de ise 1 milyar 840 milyon dolara ulaşmıştır.*

- Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ticaret 2004 yılından sonra hız kazanmıştır. Ancak, 2002'de 1,3 milyar Dolar olan Türkiye-Suudi Arabistan ticaret hacminin 2008'de 5,5 milyar ABD Dolarına ulaştığı saptanmıştır. 2002-2008 yıllarında yıllık aşağı yukarı %26 artışın yaşandığı saptanmıştır. Suudi Arabistan'a yaptığımız ihracat 2010'da %25 artış göstererek 2,2 milyar dolar olmuştur. Ayrıca, bu yıllarda yaptığımız ithalat %45 artarak 4,7 milyar dolar olmuştur. (kto.org, 2014).

- 2012'de Sudan'a yaptığımız ihracat 2011 yılıyla karşılaştırıldığında yaklaşık %15'lik bir artışla 279 milyon dolar olarak gerçekleşirken, Sudan'dan ithalatımız %19 oranında bir artışla 11 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

- Türkiye ile İsrail arasında olan dış ticareti değerlendirildiğinde 2000 yılında 650 milyon dolar olan ihracatımız 2010 yılında 2 milyar 083 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin Suriye ve Ürdün pazarındaki payını artırmış olduğu görülebilir. Önümüzdeki yıllarda ülkeler arasındaki ekonomik faaliyetlerin artması görülebilir (Yanar, 2014).

Entegrasyonun oluşturulması bölgede barış, huzur ve istikrarı sağlayacaktır. Orta doğu'daki gelişmeler iyi bir şekilde yönetilebilirse Türkiye'nin ekonomisi için yararlı olacak, iyi yönetilmemesi durumunda Türkiye'nin ekonomisine olumsuz etkiler yansıyacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin Suriye ile olan dış ticaretinde son beş yılda artış gösterdiği kaydedilmiştir. Bu iki ülkenin tarihe dayanan ilişkileri, coğrafi konumu ekonomik ilişkilerini geliştirmede büyük önem taşımaktadır (kto.org, 2014). Ayrıca Suriyeli firmaların bizimle ticaret yapmasında sanayileşme düzeyimizi geliştirmiş, mallarımızı kaliteli ve fiyatlarımızı uygun bulmaları büyük önem taşımaktadır.

3.4. Son Dönemlerde Yaşanan Eksen Kayması Tartışmaları Ve Arap Baharı Etkisi

Türkiye'nin son yıllarda Ortadoğu'da daha etkin rol oynaması, bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabaları Türk dış politikasında Ortadoğu'yu daha ön plana çıkarmıştır.

Ortadoğu'nun ön plana çıkması farklı yorumlara neden olabiliyor. Özellikle son dönemdeki hükümetin göreve başlamasıyla bölge ülkeleriyle ilişkilerin gelişmesi dış politikada olumlu ya da olumsuz yorumlara yol açabiliyor.

Türkiye'nin gerek ekonomik gerekse de güvenlik kaygılarıyla, Ortadoğu'ya angaje olması ve istikrarlı bir bölgesel sistem oluşumuna katkıda bulunma yönünde çaba sarf etmesi anlaşılabilir davranışlardır. Türkiye'nin kendisinin de parçası olduğu bu yeni bölgeselleşme eğilimi, söylemsel yönü ağır basan ve Batı karşıtlığı ve global ilişkilerden kopmayı savunan Soğuk Savaş yıllarının üçüncü dünyacı yaklaşımlarından çok farklıdır. Aksine, uluslararası sistemin genelinden kopmayan ve bölgesel dinamiklerin global güç ilişkileriyle iç içe geçtiği bir dünyada Türkiye'nin Ortadoğu'daki girişimleri, kendi kimliğinin ve ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarındaki çıkarlarının bölgesel boyutunun yeniden tanımlanmasının

önünü açmaktadır. Türkiye'nin diğer bölgelere dönük eş zamanlı açılımları da bu resme eklendiğinde, eksen kaymasından daha ziyade Türkiye'nin, dış ilişkilerinin çeşitlendiği ve Batı vurgusunun girilen yeni ilişkilerle giderek dengelendiği bir süreçten geçtiğini söylemek daha yerinde olacaktır (akademikortadoğu.com, 2014).

Ayrıca Türkiye kendi gücünün farkına varmasıyla bölgesinde kendi çıkarlarını ön planda tutmak ve Ortadoğu'da lider konuma gelmek istemektedir.

Daha önceleri Türkiye'nin gerçekleştirdiği iç ve dış açılımları yanlış değerlendirmiş olan çevrelerin, Türkiye'nin ekseninin değiştiğini Batı'dan koparak doğulaşmış olduğunu söylemişlerdir. Türkiye'nin Batı eksenini bıraktığı iddiaları varsa sorulacak bazı sorular ortaya çıkmaktadır:

1. Türkiye NATO'dan ayrıldı mı?
2. AB müzakerelerini kesti mi?
3. ABD ile bütün ilişkilerini kopardı mı?

Demokrasiden, insan haklarından, temel hak ve özgürlüklerden, hukuk devletinden, laik ilkelerden vazgeçildi mi? (bilgesam.org, 2014).

Arap Baharı Etkisi

Arap Baharı 2011 yılında çok fazla Arap ülkelerinde yaşanmış ve genelde halk kökenli isyanlar olup eski bağınaz yönetimlerin devrildiği süreci tanımlamaktadır. Bu süreç çoğunlukla bahar ayında gerçekleşmesinden dolayı Arap Baharı denmiştir. (sosyaldusunce.com, 2014).

İsyanlar ocak ayında Tunus'da başladı. Daha sonra Mısır'da da başlamıştır. 11 Şubat'ta Mısır'ın yönetiminin devrilmesiyle Arap ülkelerinde domino etkisi oluştu. Hemen arkasından Ürdün etkilenmiş ve bu ayaklanma yeni yönetimleri iktidara getirmiştir. Daha sonra Mart ayında Yemen, Libya, Suriye ve Bahreyn'de başladı. Bu ayaklanmaların neden daha önce yapılmadı sorusu akla gelebilir buna cevap olarak ayaklanmaların ani bir şekilde gelişmiş olması verilebilir.

Bu ani gelişmeyi tetikleyen olay ise 5 yıl içinde hızlanan küreselleşme olgusunun etkileridir (aljazeera. com, 2014).

Arap Baharının sebepleri olarak; İşsizlik, siyasi yozlaşma, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kötü yaşam koşulları sayılabilir. Arap Baharıyla başlatılan ayaklanmada halkın devletten istediği; demokrasi, özgürlük ve insan haklarıdır.

Arap Baharından küçük çapta etkilenen ülkeler; Suudi Arabistan, Moritanya, Umman, Irak, Lübnan ve Fas olurken; Büyük çapta etkilenen ülkeler olarak; Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Cezayir, Ürdün ve Yemen sayılabilir (arapbahari.nedir.com, 2015).

Arap Baharı hala başarılı olamamıştır fakat ciddi bir değişimin yaşanmasını sağlamıştır. Bu ayaklanma sonucunda artık ülkeler eskide olduğu gibi kalmayacaktır. Arap Baharı'nın kısa dönemde etkilerini önemli bir dağılma, karmaşa ve finansal çalkantı olmuştur. Suriye, Libya, Mısır ve hatta Yemen ve Tunus'ta önemli güvenlikle ilgili sıkıntılar da görülmüştür. Pozitif etkisi demokratikleşme şeklinde uzun vadede ortaya çıkması beklenmektedir (aljazeera. com, 2014).

4. YERÇEKİMİ TEORİSİ VE TÜRKİYE’NİN SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKE ve ÜLKE GRUPLARIYLA DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ

Türkiye son dönemlerde dış ticaret ve büyüme açısından bölgesel çalışmalara güçlü bir ekonomiye sahip olmak için ağırlık vermiş bölgesinde aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Yakın komşularıyla ticari ilişkilerini geliştirme adına adımlar atmıştır.

Çalışmada seçilmiş bazı gelişmiş ve Ortadoğu ülkeleriyle kurulan ekonomik işbirliğinin iki ülke arasındaki karşılıklı ticaret hacmini nasıl etkilediği tahmin edilecektir.

4.1. Yerçekimi Teorisi ve Geçmiş Uygulamalar

Newton’un geliştirdiği Yerçekimi Teorisi’ne göre cisimler birbirlerini kütleleri ile doğru, aralarındaki uzaklık ile ters orantılı olarak çekerler. Bu teoriden hareket ettiğimizde 2 ülke arasında ticaret miktarı ülkelerin büyüklükleriyle ne kadar doğru orantılıysa, birbirlerine uzaklıkları getireceği maliyetlerden dolayı o kadar ters orantılıdır (Karagöz, 2009: 152). Basit çekim modeli şu şekildedir:

$$Y_i Y_j$$
$$T_{ij}=A-----$$
$$D_{ij}$$

Denklemden verilen parametrelerin anlamları: T_{ij} , i ülkesi ile j ülkesi arasındaki ticaret hacmi, Y_i , i ülkesinin geliri, Y_j , j ülkesinin geliri ve D_{ij} , i ve j ülkeleri ile arasındaki uzaklık ve A ise sabittir. Denklemler yapılan çalışmalarda logaritması alınarak doğrusal hale getirilmektedir.

Çekim Modelini ilk olarak 1962 yılında Jan Tinbergen kullanmıştır. Daha sonra Pölyhonnen (1963), Pullianninen (1963) ve Linneman (1966) kullanmışlar, Linneman’ın başka açıklayıcı değişkenler ekleyerek yaptığı analizinde kullandığı çekim modeli Anderson (1979) Bergstrand (1985) tarafından sağlam temele oturmuştur. Howard J.Wall (1999), Çekim Modeli’ni ülke refahı üzerinde dış

ticaret üzerine konmuş kısıtlamaların maliyetinin ne kadar olduğunu hesaplamakta kullanmıştır. Çalışma 1994 ve 1996 yılları arasındaki Amerika ile ticaret gerçekleştiren 85 ülkenin verileri kullanılarak oluşturulmuş, denkleme yeni bir değişken olan ‘ticari politika endeksini’ eklemiştir (Turhan, 2012).

Denklemi:

$$\ln X_{ijt} = \alpha + \ln Y_{it} + \gamma \ln Y_{jt} + \delta \ln D_{ij} + \lambda \ln T_{jt} + \varepsilon_{ijt}$$

Şeklinde kurulmuştur. “Denkleimde belirtilen Y, ülkelerin GSYH verilerini, D ABD’nin başkenti Washington DC ile diğer ticaret yapılan 85 ülkenin başkentleri arasındaki uzaklığı, T ise Heritage Foundation’ın yayınlamış olduğu ekonomik özgürlükler endeksinin bir parçası olan ticari politika endeksini, ε_{ijt} hata terimini ve α denklemin sabit değerini göstermektedir” (Turhan, 2012: 42).

Çekim modeli literatürü içinde önemli bir kısmı ticaret potansiyelini tahmin araştırmaları oluşturmaktadır. Birçok ülke için küresel ticaret potansiyelinin tahmininde ampirik bir araç olarak çekim modeli başarı ile kullanılmıştır. Bunun yanında, bazı ülkeler için tercih edilen ticaret anlaşmalarının ikili ticaret üzerindeki etkilerini tahmin etmek amacıyla geliştirilen çekim modellerine yer verilen çalışmalar da vardır. Bu çalışmalarda hem yatay-kesit, hem de panel veriler kullanılmaktadır (Karagöz, 2009 131).

Çekim Modeli ortaya çıktıktan sonra literatürde teorik altyapıyı güçlendirmek için birçok çalışma yapılmıştır. Modele GSYH ve mesafe ile birlikte ortak dil, ülkeler arası faktör dağılım farkını gösteren Linder Etkisi (Linder Effect), herhangi bir birliğe üye olup olmama durumu (Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, vb) , serbest ticaret anlaşması, taşıma maliyetleri gibi bir çok faktör eklenebilmektedir.

Hirsch ve Hashai(2000) İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki potansiyel ticaret tahmininde bulunmuşlardır. Çalışma genel ekonomik verilerden ziyade sektörel bazda ticareti kullanmış ve ülkeler arasındaki sektörel bazdaki ticaretin ekonomik ve coğrafi uzaklığa olan hassasiyeti incelenmiştir. Antonucci ve Manzocchi(2005) yapmış oldukları çalışmalarında “Türkiye’nin AB ile özel bir ticari ilişkisi var mı?” sorusuna çekim teorisi yaklaşımıyla cevap aramışlardır.

Çalışmalarını 1967-2001 yılları arasında 45 ülkeyle panel veri kullanarak yapmışlardır(Uçal, 2007:32-33).

“Kalbasi (2001) 76 ülkeden oluşan bir örneklem içinde İran’ın ticaret hacmi ve yönünü araştırmıştır. Ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olanlar diye iki kısma ayırarak kalkınmışlık düzeyinin ikili ticaret akımı üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını araştırmıştır” (Karagöz, 2009:131-132).

Simwaka (2006), Ticaret akımlarının üzerinde etkili olan ekonomik büyüklük, coğrafi uzaklık ve döviz kuru hareketliliğinin dış ticaret üzerinde etkili; fakat komşu olma ve bölgesel ekonomik anlaşmalarının etkisiz olduğu sonucuna varmıştır (Karagöz, 2009).

4.2. Metodoloji ve Data

Çekim Teorisinin uygulanabilmesi için gerekli olan veriler Türkiye’nin diğer ülkelerle yaptığı ihracat ve ithalat rakamları toplamı, Türkiye’nin ve diğer ülkelerin GSYİH’sı ve Türkiye’nin ticaret yaptığı ülkelerle arasındaki mesafelerdir. Ayrıca iki ülke arasındaki ticareti etkileyebilecek Türkiye’ye sınır komşusu olan ülkelerin, ortak üye olunan ticari birliklerin etkisini ölçmeye yönelik kukla değişkenler kullanılarak analiz daha güçlü hale getirilmeye çalışılmıştır.

Modeli kurmak için Jinhwan Oh(2004)’un çalışmasına benzer olarak Türkiye sabit ülke olarak alınacak ve diğer ülkelerle olan toplam ticaret verileri bağımlı değişken olarak kullanılacaktır. Modelin açıklayıcı değişkenleri; Türkiye’nin ticaret yaptığı ülkelerin GSYİH değerleri ile Türkiye’nin GSYİH değerlerinin çarpımı, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki mesafe ve kukla değişkenlerdir.

Çalışmada 2003, 2005 ve 2010 yılı verileri temel alınacaktır. Bunun sebebi Türkiye 2001 yılında kriz yaşamış ve bu krizden kurtulabilmek için önemli adımlar atmıştır. Türkiye ekonomisi 2003’ten bu yana küreselleşmenin de yardımıyla sağlam bir şekilde büyümeye başlamıştır (csgb.gov, 2014). 2005 yılında 3 Ekimde gerçekleşen zirve sonrası resmen başlayan tam üyelik müzakerelerinin getirdiği istikrar, yeni Türk Lirasına geçilmesi gibi önemli gelişmelerin yaşanması, 2009’da görülen küresel ekonomik krizin bütün dünyadaki ekonomilere negatif etkisi olmuştur (ilk250.org, 2014). 2010 yılı

ekonomik toparlanma hareketlerinin görüldüğü bir yıl olmuştur. Dış ticaret verilerinde Türkiye'nin ekonomik büyüklük göstergesi olan GSYİH ve Türkiye başkenti ile diğer ülkelerin başkenti arasındaki mesafe değerleri (km) kullanılacaktır.

Çalışma için kurulan 5 model aşağıda verilmiştir.

Model 1:

$$\ln Ti = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T \times G_i) + \beta_2 \ln(D_{IST}) + \varepsilon$$

Model 2:

$$\ln Ti = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T \times G_i) + \beta_2 \ln(D_{IST}) + \varepsilon + \beta_3 d_{1kom} + \varepsilon$$

Model 3:

$$\ln Ti = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T \times G_i) + \beta_2 \ln(D_{IST}) + \varepsilon + \beta_3 d_{1kom} + \varepsilon + \beta_4 d_{2iit} + \varepsilon$$

Model 4:

$$\ln Ti = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T \times G_i) + \beta_2 \ln(D_{IST}) + \varepsilon + \beta_3 d_{1kom} + \varepsilon + \beta_4 d_{2iit} + \varepsilon + \beta_5 d_{3intab} + \varepsilon$$

Model 5:

$$\ln Ti = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T \times G_i) + \beta_2 \ln(D_{IST}) + \varepsilon + \beta_3 d_{1kom} + \varepsilon + \beta_4 d_{2iit} + \varepsilon + \beta_5 d_{3intab} + \beta_6 d_3 kofindx + \varepsilon$$

T_i = Türkiye'nin i ülkesi ile yaptığı toplam ticaret hacmi (milyon\$)

$G_T \times G_i$ = Türkiye ile i ülkesinin GSYİH değerlerinin çarpımı (milyon \$)

D_{IST} = Türkiye'nin başkenti Ankara ile i ülkesinin başkenti arasındaki mesafe (bin km)

d_{1kom} = Türkiye'nin sınır komşusu ülkeleri

d_{2iit} = İslam İşbirliği Teşkilatına üye olan ülkeler

d_{3intab} = Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler

$kofindx$ = Küreselleşme Endeksi'nde ülke değerleri

ε = Hata Terimi

İlk olarak model 1’de sadece orijinal çekim teorisinde kullanılan ekonomik büyüklük değerleri ile uzaklık değerleri dış ticareti etkileyen açıklayıcı faktörler olarak kullanılmıştır.

Model 2’de komşu ülkeler kukla değişkeni eklenmiştir. İki ülkenin komşu olması o iki ülke arasındaki ticareti olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Çalışmanın diğer bölümlerinde Türkiye’nin dış ticaretini etkileyebileceği düşünülen farklı ülke grupları olduğu varsayılarak model 3, model 4 ve model 5 kurulmuştur. Bu modellerde kukla değişkenler AB üyesi ülkeler, İslam işbirliği teşkilatına üye olan ülkeler ve Küreselleşme Endeksidir.

4.3. Tahmin

Kurulan modellerin analizinde En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır. Çalışma için seçilen 2003, 2005, 2010 yıllarının verileriyle yapılan analizin sonuçları sırasıyla incelenecektir.

4.3.1. Tahmin Sonuçları

İlk olarak tablo 4.1’de 2003 yılı için kurulan modellerin tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 4.1. 2003 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
C	-10.750*** (3.890)	-11.958*** (-4.325)	-11.591*** (3.901)	-8.984*** (-2.586)	-7.055*** (2.153)
lnGDP	0.852*** (6.838)	0.830*** (6.844)	0.810*** (6.050)	0.780*** (5.846)	0.724*** (5.791)
lnDIST	-0.392 (0.984)	0.185 (-0.458)	-0.166 (-0.402)	-0.323 (-0.768)	-0.226 (0.580)
D1kom		0.895* (1.757)	0.936* (1.773)	0.783* (1.474)	1063** (2.120)
D2İİT			-0.181 (-0.375)	-0.896 (1.293)	-1.851** (-2.487)
D3INTAB				-0.784** (4.419)	-0.471 (-0.898)
D2003					-1.601** (-2.493)
R²	0.658	0.69	0.690	0.710	0.76
ADJ R²	0.636	0.66	0.650	0.66	0.71
F Statistics	30.77	22.88	16.72	14.23	15.03

Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. ***, **, * sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 4.1’e bakıldığında 2003 yılı için GSYİH ve Türkiye’nin komşusu olma özelliklerinin ticaret hacmi üzerindeki etkileri anlamlı ve pozitif

bulunurken, diğer değişkenler anlamlı sonuç vermemişlerdir. R_2 ye bakıldığında da bu modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %65 açıklayıcı olduğunu göstermektedir.

2003 yılının Yerçekimi Modeli'ne göre seçilen değişkenlerin tahmini yapıldığında, EKK Modeli uygulandığında Eviews 7.0 Programı ile elde edilen bulgular şu şekildedir. Bağımlı değişken $\ln TRV$, seçilen ülkelerle Türkiye'nin dış ticaret hacminin logaritmasını simgelemektedir. Bağımsız değişkenler ise, Türkiye ve seçilmiş ülkeleri nominal GSYİH'larının çarpımının logaritması $\ln GDP$, ülkelerarası mesafenin km cinsinden doğal logaritması $\ln DIST$, ve Türkiye'nin ticaret hacmine değişkenlerin etkisini güçlendirmek için $d1kom$, ülkelerin Türkiye'ye komşuluğu, $d2İİT$ ülkelerin İslam İşbirliği Teşkilatı'na üyeliklerini, $d3INTAB$, AB entegrasyonu üyesi olma durumunun etkilerini gösteren kukla değişkenlerdir. Ayrıca, ülkelerin küreselleşme olgusuna adaptasyonlarını simgeleyen, KOF Küreselleşme Endeksi'nde ülke değerlerini gösteren $\ln kofindex2003$, bu değişkene bağlı olarak endeks değeri 60 ve üzeri değer alan ülkelerin ve diğerlerinin etkisini göstermede kullanılan $d2003$ 'ün Türkiye'nin diğer ülkeler ile ticaret hacmine seçili yıllar itibariyle etkisini gösteren EKK tahmini yapılmıştır. Türkiye ile uygulamaya dahil edilen ülkeler, ABD, Çin, Rusya, Almanya, Belçika, Fransa, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İtalya, İspanya, Portekiz, Litvanya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Avusturya, Macaristan, Malta, Hollanda, Slovenya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Polonya, Hırvatistan, İran, Irak, Lübnan Suriye, Ürdün, İsrail, Yemen, Sudan, Suudi Arabistan'dır. Örneklem içerisine bu ülkelerin seçilmesinin sebebi, gelişmiş ülkeler, AB üyesi ülkeler ve seçilmiş Ortadoğu ülkelerini temsil edenler olmak üzere, farklı kategorileri temsil etmektedir. Aralarında Türkiye'nin kara komşusu ülkeler, Türkiye'nin ticaret ortağı olma bakımından en fazla orana sahip ülkeler de bu gruba dahil edilmiştir. Bunun dışında Ortadoğu ülkeleri ve AB üyesi ülkelerin seçimi rassal olarak belirlenmiştir. 2003 yılı için bu ülkeler Irak hariç analiz edilmiş, çünkü Irak'ın bu yıla ait verilerine ulaşılammıştır.

Uygulamaya dahil edilen gelişmiş ülkelerden Çin'in 2003 yılında ithalat ve ihracat hacmi 2002 yılına göre %37.1 artmış 851 milyar 200 milyon ABD dolarını bulmuştur. İhracat hacmi %34.6 artarak 438 milyar 400 milyon ABD doları; ithalat hacmi % 39.9 artarak 412 milyar 800 milyon ABD dolarıdır (ekodiolog.com). Türkiye, Çin'in ekonomik büyümesinden ülkeyle dış ticaretini

arttırmasıyla yararlanabilir. Çin'in büyümesinin en önemli sebebi dış girdilerden kaynaklanmaktadır (journal.yasar.edu, 2014). Diğer gelişmiş ülke olan Rusya'nın dış ticareti 2003 yılında önceki yıla göre %25 artış göstermiştir. ABD'ne baktığımızda Irak savaşının getirdiği belirsizlik ortamı nedeniyle yılın ilk çeyreğinde küresel durgunluk devam etmiştir. İkinci çeyrekte ise savaşın sona ermesi ile belirsizlikler azalmıştır. ABD'de tüketimin tetiklediği büyüme, yılın ikinci yarısında yerini yatırım kaynaklı büyümeye bırakmıştır. 2003 yılında ABD ekonomisinin yüzde 2,6 oranında, Ortadoğu bölgesinin ise yüzde 5,1 oranında büyüyeceği tahmin edilmiştir. Bölgedeki birçok ülke de büyümeyi etkileyecek adımları atmıştır. Suudi Arabistan'ın 2003'de sağladığı yüksek petrol geliri olmasına karşın harcamalarında GSYİH'nin takribi % 4'ü kadar kısıntıya gitmiş ve denk bütçe amacını gerçekleştirmeyi istemiştir. Ürdün ise, GSYİH'nin takribi % 2'sine denk gelecek geliri arttıracak önlemleri yürürlüğe koymuştur (mfa.gov, 2014).

Tablo 4.2. 2005 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
C	-10.037*** (3.741)	-11.412*** (-4.294)	-11.242*** (3.925)	-9.085*** (-2.698)	-8.375*** (2.114)
lnGDP	0.882*** (7.273)	0.861*** (7.381)	0.851*** (6.563)	0.825*** (6.307)	0.841*** (5.971)
lnDIST	-0.600 (-1.558)	-0.372 (-0.965)	0.362* (-0.914)	-0.483 (-1.189)	-0.581 (-1.171)
D1kom		0.901** (2.007))	-0.927 (1.935)	0.819 (1.691)	0.695 (1.154)
D2İİT			-0.080 (-0.177)	-0.653 (-0.997)	-0.857 (-0.974)
D3INTAB				-0.635 (-1.197)	-0.676 (-1.227)
D2005					-0.330 (-0.355)
R²	0.658	0.703	0.70	0.716	0.718
ADJ R²	0.636	0.675	0.66	0.670	0.660
F Statistics	30.77	25.25	18.37	15.19	12.31

Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. ***, **, * sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

2005 yılının Yerçekimi Modeli tahmin edildiğinde ise, Tablo 4.2'de görüldüğü üzere, 2003 yılı bulgularına paralel bir sonuç izlenmiştir. GSYİH büyüklükleri ve Türkiye'nin komşusu olma özelliklerinin ticaret hacmi

üzerindeki etkileri pozitif ve anlamlı olarak yorumlanabilir. Bunun yanında İslam İşbirliği Teşkilatı'na üyelik, AB üyeliği, Küreselleşme endeksi değerlerinin 60 ve üzeri olması gibi bağımsız değişkenler ticaret hacmini beklenen ölçüde anlamlı ve pozitif etkilememiştir.

Analizde yer alan Türkiye'nin Kara Sınırı Komşuları Bulgaristan Yunanistan Irak İran Suriye'nin ekonomik durumlarına baktığımızda;

2007 yılında Bulgaristan Avrupa Birliğine üye olmuş ve böylece ekonomik performansında artış görülmüştür. 1991 yılından itibaren Irak'a uygulanmış olan Birleşmiş Milletler ambargosu 2003 Mayıs'ta kaldırılmıştır. Ve böylece Irak ve Türkiye arasında ticaret önemli ölçüde hızlanmıştır. Türkiye ve Suriye arasında 1 Ocak 2007 yılında Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmış ve ticarete çok büyük artışlar yaşanmıştır. Yunanistan oldukça küçük ancak açık bir ekonomiye sahiptir. Ortalama büyüme hızı 2001-2005 yılları arasında %4 seviyelerine gelmiştir (Turhan, 2012). İran'ın toplam ihracatının yaklaşık % 80'i ve devlet bütçesinin % 40-70'i petrol gelirlerinden oluşmaktadır (makinebirlik.com, 2015).

Tablo 4.3. 2010 Yılı İçin Yerçekimi Modeli Uygulamasının Bulguları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
C	-7.048 (-4.256)	-8.019 (-5.380)	-8.037 (-5.064)	-8.315 (-4.269)	-7.413 (3.317)
lnGDP	0.927 (12.392)	0.889 (13.295)	0.890 (12.418)	0.895 (11.918)	0.915 (11.547)
lnDIST	-1.184 (-5.206)	-0.949 (-4.450)	-0.949 (-4.366)	-0.938 (-4.157)	-1.060 (-3.931)
D1kom		0.799 (3.234)	0.796 (3.014)	0.807 (2.971)	0.646 (1.938)
D2İİT			0.009 (0.037)	0.078 (0.215)	-0.191 (-0.394)
D3INTAB				0.076 (0.253)	0.028 (0.092)
D2010					-0.424 (-0.836)
R2	0.830	0.872	0.873	0.873	0.876
ADJ R2	0.820	0.860	0.856	0.851	0.850
F Statistics	80.90	72.87	52.95	41.09	34.02

Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. ***, **, * sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 4.3'e bakıldığında ise 2010 yılında 2008 Küresel Kriz sonrasında, seçilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ticaret hacmi üzerindeki etkisinin komşuluk, GSYİH büyüklükleri söz konusu iken pozitif ve anlamlı. Diğer değişkenler eklendiğinde ise model pozitif fakat anlamsız sonuç vermektedir. Küreselleşme endeks değerlerinin ticaret hacmi üzerine etkisi ise 2010 yılında negatif ve anlamsız görünmektedir.

Tablo 4.4. LNGDP Bağımlı Değişken Üzerine Küreselleşme ve Ticaret Etkisi

	2003	2005	2010
C	11.111 (4.207)	11.206 (4.172)	13.528 (4.864)
lnTRV	0.767 (7.761)	0.805 (8.285)	0.987 (8.847)
Lnkofindx	1.868 (2.934)	1.850 (2.968)	1.093 (1.736)
R2	0.72	0.72	0.72
ADJ R2	0.70	0.70	0.70
F	41.86	41.73	41.60

Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. ***, **, * sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Seçilen üç yıla ait Yerçekimi Modeli tahmini sonuçları her değişken konusunda pozitif ve anlamlı sonuç vermemesi, bağımlı değişkenin değiştirilerek EKK tahminin tekrarlanması konusunda çalışmayı genişletmeye yöneltmiştir. Tablo 4.4'de Bağımlı değişken lnGDP seçildiğinde ise; bu değişken üzerinde ticaret hacmi ve küreselleşme endeksi bağımsız değişkenlerinin pozitif ve anlamlı sonuç verdiği görülmüştür. Bu durumda Yerçekimi Modeli, özellikle mesafelerin ticaret hacmi üzerinde fazla etkili olmadığını, ayrıca GSYİH büyümeleri üzerine küreselleşme ve ticaret hacminin daha fazla etkili olduğunu ortaya koymuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Küreselleşen dünya, ülkeler arasındaki ekonomik bütünleşmelerin artmasına yol açmıştır. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren bölgesel ticaret anlaşmaları oluşmaya başlamış, 1990'lı yıllardan itibaren ise, söz konusu oluşumlar büyük ölçüde artış göstermiştir. Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre, 2010 yılında 302 tane gerçekleşmiş bölgesel ticaret anlaşması bulunmaktadır.

Ülkeler ekonomik menfaatlerini koruyabilmek amacıyla kendi aralarında da bazı ekonomik anlaşmalar yapmış ve bunun sonucunda bölgesel bir ekonomik entegrasyon sürecine girmiştir. Bu sebeple, küreselleşme ve bölgesel ekonomik entegrasyonlar aynı zamanda oluşmuş fakat farklı bir gelişim sürecini sürecinin oluşturmaktadır.

Günümüzde birçok çeşitli ekonomik entegrasyonlar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler entegrasyon oluşturmaktadırlar.

Küreselleşmenin büyümeye doğrudan katkıları ve dolaylı katkıları olurken, azaltan etkiler ise de mevcuttur.

1980 yılı sonrasında Türkiye ekonomisi artan bir entegrasyon süreci içine girmiş bunu da dış ticaret yoluyla sağlamıştır.

Ekonomik entegrasyonlar ülke ekonomilerinin büyümesini olumsuz yönde etkilemektedir bu gerileme en çok gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir.

Ekonomik entegrasyonların büyüme üzerinde ekonomik etkileri önemli olduğu kadar politik ve sosyal etkileri de önemlidir. Bölgede barış ve istikrarı sağlayan temel araçlardandır. Ancak ekonomik entegrasyonların büyüme üzerindeki olumlu etkilerine karşın olumsuz etkilerinin de olduğunu ileri süren çalışmalar vardır.

Türkiye son dönemlerde dış ticaret ve büyüme açısından bölgesel çalışmalara etkili bir ekonomisinin olması ve bölgede önder konuna gelmek amacıyla ağırlık vermiştir. Bu bağlamda son dönemde Türkiye'nin dış politikada en belirgin ilişkileri;

- Komşularıyla ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri,

- Kafkasya ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri,
- İsrail, ABD ve AB ile ilişkileri.

Ayrıca Türkiye'nin son yıllarda Ortadoğu'da daha aktif rol oynaması, bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabaları Türk dış politikasında Ortadoğu'yu daha ön plana çıkarmıştır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 1980'lerden itibaren dışa açılma sürecine girmiş bu bağlamda Avrupa Akdeniz ülkeleri ile 1995 yılında ortaklığı hız kazanmıştır. Avrupa birliği Akdeniz ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamış birçoğu ile serbest ticaret anlaşması yapmıştır. İlk zamanlarda Türkiye bu olaya isteksiz yaklaşmış fakat 2000 yılından sonra bölge ile olan ilişkilerini hızlandırarak birçok ülke ile serbest ticaret anlaşması yapmış böylece bölge ülkeleri arasındaki ticaretin de artmasını katkıda sağlamıştır.

Son dönemlerde yaşanan eksen kayması tartışmaları Türkiye'nin artık sadece batı ile değil tüm dünya ile iletişim kurabilen ve yakın komşularıyla işbirliği oluşturabilen bir ülke olarak kendi eksenini kendi belirleyebilecek olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmada seçilmiş bazı gelişmiş ve Ortadoğu ülkeleriyle kurulan ekonomik işbirliğinin iki ülke arasındaki karşılıklı ticaret hacmini nasıl etkilediği tahmin edilmiştir. Bu etkiyi ortaya çıkarmak için Çekim Modeli kullanılmıştır.

Çekim Modeli, kütleleri birbirine çeken ve aralarındaki mesafe ile ters orantılı olan çekim kuvvetinin uluslararası ekonomi sistemine uyarlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu model, iki ülke arasındaki ticaret hacmini incelenen ülkelerin ekonomik büyüklüklerine, yani GSYH'larına, ve bu iki ülke arasında olan uzaklığa göre tahmin etmeyi amaçlamıştır. Fizik bilimindeki çekim mantığı ile benzer şekilde ekonomideki Çekim Modeli de iki ülke arasındaki ticaret hacminin ülkelerin GSYH'ları ile doğru orantılı olduğunu ve aralarındaki fiziksel uzaklık ile ters orantılı olduğunu belirtir.

Çekim Modelini ilk olarak 1962 yılında Jan Tinbergen kullanmıştır. Daha sonra Pölyhonnen (1963), Pullianninen (1963) ve Linneman (1966) kullanmışlar, Linneman'ın başka açıklayıcı değişkenler ekleyerek yaptığı analizinde kullandığı çekim modeli Anderson (1979) Bergstrand (1985) tarafından sağlam temele

oturmuştur. Howard J.Wall (1999), Çekim Modeli'ni ülke refahı üzerinde dış ticaret üzerine konmuş kısıtlamaların maliyetinin ne kadar olduğunu hesaplamakta kullanmıştır. Çalışma 1994 ve 1996 yılları arasındaki Amerika ile ticaret gerçekleştiren 85 ülkenin verileri kullanılarak oluşturulmuş, denkleme yeni bir değişken olan 'ticari politika endeksini' eklemiştir.

2003 yılının Yerçekimi Modeli'ne göre seçilen değişkenlerin tahmini yapıldığında, EKK Modeli uygulandığında Eviews 7.0 Programı ile elde edilen bulgular şu şekildedir. Bağımlı değişken $\ln TRV$, seçilen ülkelerle Türkiye'nin dış ticaret hacminin logaritmasını simgelemektedir. Bağımsız değişkenler ise, Türkiye ve seçilmiş ülkeleri nominal GSYİH'larının çarpımının logaritması $\ln GDP$, ülkelerarası mesafenin km cinsinden doğal logaritması $\ln DIST$, ve Türkiye'nin ticaret hacmine değişkenlerin etkisini güçlendirmek için $d1kom$, ülkelerin Türkiye'ye komşuluğu, $d2İT$ ülkelerin İslam İşbirliği Teşkilatı'na üyeliklerini, $d3INTAB$, AB entegrasyonu üyesi olma durumunun etkilerini gösteren kukla değişkenlerdir. Ayrıca, ülkelerin küreselleşme olgusuna adaptasyonlarını simgeleyen, KOF Küreselleşme Endeksi'nde ülke değerlerini gösteren $\ln kofindx2003$, bu değişkene bağlı olarak endeks değeri 60 ve üzeri değer alan ülkelerin ve diğerlerinin etkisini göstermede kullanılan $d2003$ 'ün Türkiye'nin diğer ülkeler ile ticaret hacmine seçili yıllar itibarıyla etkisini gösteren EKK tahmini yapılmıştır.

Bunun sonucunda çekim teorisi kullanılarak elde edilen 2003 yılı için Yerçekimi modeli tahmin sonuçlarına bakıldığında 2003 yılı için GSYİH ve Türkiye'nin komşusu olma özelliklerinin ticaret hacmi üzerindeki etkileri anlamlı ve pozitif bulunmuş diğer değişkenler anlamlı sonuç vermemişlerdir. 2005 yılı için yerçekimi modeli tahmin sonuçları 2003 bulgularına paralel bir sonuç izlenmiş ancak İslam İşbirliği Teşkilatına ve AB üyeliği, küreselleşme endeksi değerlerinin 60 ve üzeri olması gibi bağımsız değişkenler ticaret hacmini beklenen ölçüde anlamlı ve pozitif etkilememiştir. 2010 yılında 2008 Küresel Kriz sonrasında, seçilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ticaret hacmi üzerindeki etkisinin komşuluk, GSYİH büyüklükleri söz konusu iken pozitif ve anlamlı. Diğer değişkenler eklendiğinde ise model pozitif fakat anlamsız sonuç vermektedir. 2010 yılına bakıldığında Küreselleşme endeks değerlerinin ticaret hacmi üzerine etkisi negatif ve anlamsız görünmektedir.

Seçilen üç yıla ait Yerçekimi Modeli tahmini sonuçları her değişken konusunda pozitif ve anlamlı sonuç vermemesi, bağımlı değişkenin değiştirilerek EKK tahminin tekrarlanması konusunda çalışmayı genişletmeye yöneltmiştir. Bağımlı değişken lnGDP seçildiğinde ise; bu değişken üzerinde ticaret hacmi ve küreselleşme endeksi bağımsız değişkenlerinin pozitif ve anlamlı sonuç verdiği görülmüş, Yerçekimi Modelinin özellikle mesafelerin ticaret hacmi üzerinde fazla etkili olmadığını, ayrıca GSYİH büyümeleri üzerine küreselleşme ve ticaret hacminin daha fazla etkili olduğunu ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

- Akalın, U.S. (2002) Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz, TŞOF Plaka matbaacılık A.Ş. TİSK Yayın No: 215 İstanbul.
- Akkoyunlu-W, A. (2005). “Yeni Ekonomik Entegrasyon Teorisi”. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (eds) içerisinde. Ekonomik Entegrasyon (Küresel ve Bölgesel Yaklaşım). Etkin Yayınevi, ss.104-106, Ankara.
- Aktan, C.C. ve Şen, H. (1999). “Globalleşme, Ekonomik Kriz Ve Türkiye”, TOSYÖV Yayınları, s. 15. ss. 15. Ankara.
- Aktel, M. (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s.2. ss.195-196.
- Albeni, M. ve Eroğlu, Ö. (2002); “Küresellesme, Ekonomik Krizler ve Türkiye” Bilim kitabevi, ss. 21, Isparta.
- Aljazeera 08.04.2014 <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-basarili-oldumu>
- Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi 02.02.2015 http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu10makale/saban_kard es.pdf.
- Anadolu Üniversitesi 25.05.2014 http://ds.anadolu.edu.tr/_layouts/eLrnpoint/AofElrnPortal/GetEbook.aspx ?c=IKT311U8s=1.
- Arap baharı 10.04.2015 <http://www.arapbahari.nedir.com>.
- Aras, O., Öztürk, M. ve Erdoğan, E. (2012). “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, c.4. s.1. ss.95.
- Arslan, İ., Mete, M. Ve Bal, V. (2007). “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerindeki Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, ss. 225-226.

- Avrupa İşletmeler Ağı Konya Sanayi Odası 24.06.2014
http://www.een.kso.org.tr/up/dene/İsrail_ulke_raporu_2011.pdf.
- Bayar, F. (2008). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye,”
Uluslararası Sorunlar Dergisi s. 32, ss. 26-27. < <http://www.mfa.gov.tr> >.
- Bayar, F. (2010). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye,”
Uluslararası Sorunlar Dergisi s. 28-31, < <http://www.mfa.gov.tr> >.
- Başkent Üniversitesi 20.06.2014
<http://www.baskent.edu.tr/gurayk/finpazpazartesi15.doc>
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi 20.03.2014
http://www.bilgesam.org/incele/945/son-donem-turk-dıs-politikasi-ve-eksen-kaymasi-tartismalari/#.U2gA3oF_tzY.
- Bilgi Toplumu 15.03.2015 http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/.../program_2014.docx.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşmenin İnsani Yüzü. İstanbul, Alfa Yayınları, ss.24.
- BTSO (2015) Bursa Ticaret ve Sanayi Odası 09.04.2015
<http://www.ilk250.org.tr/.../02%20-%202002005%20yilinda%20tÜrkİye%20ekon..>
- Central Intelligence Agency 15.02.2014
<http://www.cia.gov/library/puplications/the-world-factbook/> 15.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi 09.04.2014
http://www.app.csgb.gov.tr/cdd/pdf/sayi_02/02.pdf .
- Çelik, M. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme, ss.67.
- Dap (2014) Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
10.10.2014
http://www.dap.gov.tr/content/KURUMSAL/Word/2013_yili_programi.doc .

- Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 08.01.2015
http://www.zgefdergi.com/Makaleler/682672343_13_01_kaya.pdf.
- Doğan, S. ve Tunalı, Ç. (2011). Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası).
- Dokuz Eylül Üniversitesi 15.12.2014
<http://www.kisi.deu.edu.tr/dilek.seymen/uluslararasıiktisat.pdf>.
- Dünya Bankası Grubu 18.11.2014 <http://www.worldbank.org/data/wdi/2001/pdfg/tab4>.
- Ekodialog 29.06.2014 http://www.ekodialog.com/makaleler/gumruk_birlik.html .
- Ekodialog 15.10.2014 <http://www.ekodiolog.com.tr> 15.10.2014.
- Endistri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi 15.06..2014
[http://www.isguc.org/?p=article &id=&7&cilt=2&sayi=1&yil=2000](http://www.isguc.org/?p=article&id=&7&cilt=2&sayi=1&yil=2000).
- Endistri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi 10.02.2015
<http://www.isguc.org.tr>.
- Erbaykal, E. (2007). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili midir? Bir Nedensellik Analizi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, s. 3,6, ss.82.
- Erciyes Üniversitesi 10.10.2014 <http://www.iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi/28/eyildirim.pdf>.
- Esen, o. (1997). “Küreselleşme, Gelir Dağılımı ve G.O.Ü”, Ekonomik Yaklaşım, c. 8. ss.26.
- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 20.06.2013 <http://www.sbd.ogu.edu.tr>.
- Gökdemir, L. ve Karaman, E. (2008). “Onuncu Yılında Gümrük Birliği: Ne Bekledi?, Ne Gerçekleşti?” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi c.18. s.2.

- Güray, R. (2014). Ekonomik Bütünleşmeler. 20.06.2014, <http://www.baskent.edu.tr/gurayk/finpazpazartesi15.doc>
- Hepaktan, E. Ve Çınar, S. (2011). Küreselleşmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri, ss.70-75.
- Hitit Üniversitesi 04.04.2015
<http://www.hitit.edu.tr/dosyalar/.../oemrekoc@hititedutr271020147E4Q>
- İktisatçılar 28.06.2014 <http://İktisatçılar.blogcu.com/ekonomik-entegrasyon-teorisi-ii/4177407>.
- İncekara, A. ve Savrul, M. (2011). Küreselleşme, Büyüme Ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerleme, ss. 6-18.
- Karagöz, K. Ve Karagöz, M. (2009) “Türkiye’nin Küresel Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 10 s. 2, ss. 131-152.
- Konya Ticaret Odası 25.06.2015 <http://www.kto.org.tr/d/file/suriye-ulke-raporu.doc>.
- Konya Ticaret Odası 14.07.2014 <http://www.kto.org.tr/d/file/suudi-arabistan-ulke-raporu.doc>.
- Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı 20.03.2014
http://www.kudaka.org.tr/.../1d96c-TRA1_duzey_2bolgesi-iran-pazari-arastir.
- Makine ve Aksamları İhracatçılar Birliği 14.07.2014
<http://www.makinebirlik.com.tr/tr/sanal-kutuphane/ulke-raporlari/iran-ulke-raporu>.
- Müşavirlikler 15.10.2014 http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik_Rapor_2010.pdf.
- Nokta virgül 26.06.2014 <http://www.noktavirgul.com/ekonomi/kuresellesme.html>

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111030m1-1.docx>.

Sarı, A. (2005). “Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye’nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.10. s.1. ss. 120.

Sever, E., Mızrak, Z., Özdemir, Z. (2010). “Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme” Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi; c.2, s.3, ss:50.

Sosyal Demokrasi Vakfı 10.10.2014 <http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders-notlari/kureselleşme.html>.

Sosyal Düşünce 08.04.2014 http://www.sosyal_dusunce.com/arap-bahari-neleri-degistirdi/#comment.

Şanlı, F. (2004). Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar, ss.163.

Telatar, O. Ve Terzi, M. H. (2009). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, s. 23,2, ss.133.

Temiz, D. (2009). “Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye’nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu mu?”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, c.8. s.1. ss. 125.

Terzi, H. Ve Oltulular, S. (2004). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik Bir Analiz”, Bankacılar Dergisi, s. 50, ss.19. <http://www.tbb.org.tr/dosyalar/dergiler/dokumanlar/50.pdf>

Turhan, G. (2012). Kara Sınırı Komşuları İle Ticaretin Türkiye’nin Kalkınmasına Etkisi –Çekim Modeli Yaklaşımı- Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Türk Aya Stratejik Araştırmalar Merkezi 09.11.2014 http://www.tasam.org/tr-TR/İcerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etikleri.

- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı 16.06.2014
http://www.mfa.gov.tr/dunya-ekonomisine-sayisal-bir-bakis_2003-2004-yili-tahminleri.tr.mfa.
- Türkiye İstatistik Kurumu 11.02.2014 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=
- Türkiye Uluslar arası İlişkiler Çalışmaları 14.06.2014
<http://www.tuicakademi.org/index.php/katagoriler/avrupa/2341-ekonomik-entegrasyon-turleri-ve-ab-ekonomik-entegrasyonu>.
- Uçal, H. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs Meselesi Ve Türkiye'nin Güney Kıbrıs Arasındaki Ticaret Potansiyelinin Çekim Teorisi Yöntemi İle Tahmini, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.
- Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi 01.04.2015
<http://www.akademikbakis.org/eskisite/35/30.pdf>
- World Trade Organization 10.02.2014
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e.htm .
- Yanar, R. (2011). “Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu”,<<http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/Turkiye'nin-Suriye'nin-Lubnan-ve-Urdun-ile-ekonomik-entegrasyonu-analizi/2620>>, 11.12.2014.
- Yaşar Üniversitesi 10.04.2015 http://www.journal.yasar.edu.tr/wp-content/.../No-7_vol2_04_saray-gokdemir.pdf.
- Yeldan, E. (2008). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim Ve Büyüme”. İletişim Yayınları, ss. 24. İstanbul.
- Yıldırım, E. Ve Dura, C. (2007). “Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s.28, ss.143, http://www.iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_28/eyildirim.pdf 28.06.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Selay NOYAN

Doğum Yeri ve Tarihi : AYDIN 15 06 1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce- İyi Düzeyde

Bilimsel Faaliyetleri :

İletişim

e-posta Adresi : selaynoyan@windowslive.com

Tarih :